

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

**Problematika násilí a šikany u dětí a mladistvých
v ústavním zařízení Chrastava**

**Questions of violence and vexation among children
and teenagers in institution Chrastava**

Bakalářská práce: 08 – FP - KSS - 1030

Autor:

Pavel Staněk

Podpis:

.....

Adresa:

Liberecká 652

463 34, Hrádek nad Nisou

Vedoucí práce: Doc. Ing. Jiří Vacek, CSc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
114	5		35	28	4

V Liberci dne: 30. 11. 2009

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 10. 10. 2009

Pavel Staněk

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce Doc. Ing. Jiřímu Vackovi, CSc. za cenné rady a zkušenosti, které mi poskytl, a v neposlední řadě za jeho trpělivost i za čas a zájem, které mi věnoval při vedení mé bakalářské práce.

Poděkování patří také mým kolegům z Výchovného ústavu v Chrastavě za jejich ochotu a spolupráci při shromažďování potřebných údajů k vypracování této bakalářské práce.

Závěrem bych rád poděkoval své matce Mgr. Martě Staňkové za její cenné rady potřebné k vypracování této bakalářské práce a samozřejmě i své rodině za její trpělivost a podporu při mém absolvování bakalářského studia.

Název bakalářské práce: Problematika násilí a šikany u dětí a mladistvých
v ústavním zařízení Chrastava

Název bakalářské práce: Questions of violence and vexation among children
and teenagers in institution Chrastava

Jméno a příjmení autora: Pavel Staněk

Akademický rok odevzdání bakalářské práce:

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Ing. Jiří Vacek, CSc.

Resumé:

Cílem této bakalářské práce bylo zmapování šikany, vyhledání nejdůležitějších informací o šikanování v odborné literatuře a nalezení odpovědí na některé otázky. Co je to vlastně šikana? Proč k šikaně mezi dětmi vůbec dochází? Kdo je oběť a kdo agresor? Jak pomoci účastníkům šikanování?

V praktické části za spolupráce výběru zkoumaných klientů a metod, kterými jsou dotazníky, pozorování, rozhovory s rodiči a studování dokumentace ověřuji, jaká je informovanost žáků v našem ústavu a rodičů dětí o poruše chování, kterou nazýváme šikana, a za pomoci dostupných materiálů se pokouším vytvořit preventivní opatření proti šikaně.

Das Ziel dieser Bachelorarbeit ist es, die Schikane zu kartieren, die wichtigsten Informationen über die Schikane in fachlicher Literatur auszusuchen und Antworten auf einige Fragen zu finden. Was bedeutet eigentlich Schikane? Warum kommt es zur Schikane unter den Kindern? Wer ist die Opfer und wer der Aggressor? Wie kann man den Teilnehmern der Schikane helfen?

In dem praktischen Teil, mit Hilfe der ausgewählten und untersuchten Klienten und Methoden, befinden sich die Fragebögen, Beobachtungen, Dialogen mit den Eltern und mit dem Studium der Dokumentation, prüfe ich nach, wie groß ist die Informiertheit der Schüler und deren Eltern in unserem Institut über die Störung des Verhaltens, was wir Schikane nennen und mit Hilfe von erreichbaren Materialien präventive Maßnahmen gegen der Schikane auszuarbeiten.

The aim of this thesis is mapping out vexation, finding the most important information about vexation in the scientific literature and find the answers to certain questions. What is such vexation? Why vexation among children ever happens? Who is the victim and who is the aggressor? How to help to participants in vexation?

In the practical part of this thesis has been verified the awareness of the pupils in the correction institute and their parents on behavioral disturbance which we call vexation. In-process of the survey there were used the methods of questionnaires, observation, interviews and studying of relevant documentation. Similarly cooperation with the surveyed wards and their parents were very important for achievement of the aims of my thesis.

Using available information sources and mentioned methods implies possibilities how to develop the preventive measures against vexation.

Obsah

1 Úvod.....	9
1.1 Seznámení s naším ústavním zařízením.....	12
2 Teoretická část.....	17
2.1 Šikana.....	17
2.2 Agrese.....	20
2.3 Stádia onemocnění šikanou.....	24
2.4 Účastníci šikany.....	28
2.5 Postižení nemocné skupiny.....	32
2.6 První pomoc.....	33
2.6.1 První pomoc pedagogů.....	34
2.6.2 Vyšetřování šikany.....	38
2.6.3 Kroky po vyšetření šikany	45
3 Praktická část.....	49
3.1 Záměr praktické části.....	49
3.1.1 Charakteristika zkoumaných chlapců.....	49
3.1.2 Charakteristika zkoumaných rodičů.....	53
3.2 Výzkumné metody.....	54
3.2.1 Metoda dotazníku.....	54
3.2.2 Metoda rozhovoru.....	57
3.2.3 Metoda pozorování.....	60
3.2.4 Spisová dokumentace.....	63
3.3 Určení předpokladů.....	64
3.4 Získání dat a ověřování předpokladů.....	66

3.4.1 Shrnutí dat z dotazníků.....	66
3.4.2 Shrnutí dat z rozhovorů.....	77
3.4.3 Shrnutí materiálů z pozorování.....	87
3.4.4 Ověřování předpokladů.....	92
4 Závěr.....	100
5 Přílohy.....	105
6 Seznam použitých informačních zdrojů.....	113

1 Úvod

*"Když nedokážeš ovládnout hněv,
ovládne on Tebe."*

Anton Pavlovič Čechov

Vzájemné šikanování mezi dětmi není ničím novým, s čím bychom se ještě nesetkali. Problém dětské agresivity je problémem celosvětovým a také u nás tento jev na školách vždy v nějaké podobě existoval. V současné době však již není pouhou záležitostí věkového období puberty a adolescence, ale posunuje se povážlivě i do období mladšího školního věku a přibývá v něm bezohlednosti a brutality. Velice často my rodiče ani netušíme, jakým strachem a úzkostí naše děti trpí, již jenom při vzpomínce, že mají jít do školy. Tisíce dětí tak denně přicházejí do školy se strachem z ústrků, z posměchu a ponižování, z nadávek, z bití, fyzického násilí a dalších negativních projevů a činů. Tyto děti často přicházejí do školy se strachem z ústrků, z posměchu a ponižování, domů se vrací s poničenými sešity a učebnicemi, s potrhaným oděvem a rodičům nevěrohodnými výmluvami zdůvodňují modřiny, škrábance, ztracené věci či chybějící peníze.

(Kolář, 2001, s. 13)

Všichni bychom si měli uvědomit, že „Nikdo nemá právo jakkoliv ubližovat ostatním a každý má právo se proti agresorovi bránit!“.

(Nachází se na: <http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana>)

Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Ve své zárodečné formě

se vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekážení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu podle § 10 trestního zákona může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Nachází se na: <http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>

Nepřesvědčujte sebe ani druhé, že ve vašem zařízení šikana není – v nějaké podobě je v současnosti v každém zařízení, u nás i v cizině. Základním úkolem je prevence. Při každé příležitosti dětem vysvětľujte, co je šikana, jak se jí vyhnout i jak se bránit. Děti by vám měly důvěřovat. Zajistěte, aby každý věděl, co šikana je, včetně školníka a uklízečky. Věnujte pozornost dětem o přestávkách, na školním hřišti, v bezprostředním okolí školy, ve školní jídelně i jinde.

Naslouchejte dětem i rodičům. Jestliže s vámi o šikaně mluví, nikdy nezlehčujte a nepodceňujte, co slyšíte. Vyšetřujete-li šikanu, mějte na mysli, že bývá skrytá a rafinovaná, těžko se dokazuje. Vždy spolupracujte s rodiči. Pamatujte, že se šikanované dítě bojí, v těžších případech hledá vinu v sobě a ztotožňuje se s útočníkem. Nebojte se pravidelně a opakovaně využívat anonymní dotazníky ověřující výskyt a druhy šikany ve svém zařízení. Mějte na mysli, že dlouhodobá šikana může oběti poškodit na celé roky, někdy

celoživotně. Je pravděpodobné, že se šikana podílí na sebepoškozování a sebevražedných pokusech dětí. Dospělí lidé, kteří byli v dětství obětí šikany, bývají náchylnější k úzkostným stavům, chorobnému smutku (depresi) a mívají obtíže ve vztahu k životním partnerům.

(Nachází se na: http://www.detskaprava.cz/deti/deti_a_jejich_prava_sikana.htm)

Tato bakalářská práce se věnuje problematice šikanování ve výchovném ústavu. Účelem práce je objasnit tyto otázky. Co si děti a rodiče dětí vybaví při vyslovení slova šikana a kde se v dětech a v mladistvých nachází tolik agresivity? Jaká je pravděpodobnost, že šikanovaná oběť bude hledat pomoc u rodičů? Budou kroky rodičů s žádostí o pomoc a se stížností o problému šikanování jejich dětí směřovat nejdříve do školy? Nebo kde budou rodiče hledat pomoc? Tato choulostivá a nebezpečná situace bude řešena odchodem agresora ze školy nebo obětí šikanování? Je možné zabránit nebo předcházet šikanování v kolektivu nebo ve výchovném ústavu? Je šikana problém celého kolektivu nebo je to problém pouze šikanujících agresorů a jejich obětí?

Záměrem teoretické části bakalářské práce je získat potřebné informace o rozšířeném problému šikanování v naší společnosti. Toto provedeme za použití informací z odborné literatury a jiných vhodných a přístupných informačních zdrojů. V praktické části prostřednictvím výběru zkoumaných klientů a postupů jako jsou dotazníky, pozorování, rozhovory a studia dokumentace budeme ověřovat, jak jsou informováni chlapci v našem ústavu a jejich rodiče o poruše chování, kterou nazýváme šikana a na základě získaných dat vytvářet preventivní opatření proti šikaně. S rodiči je proveden rozhovor, v kterém se zjišťuje, jak jsou informováni o přítomnosti šikany mezi dětmi, o prevenci šikanování na školách a o možnostech nápravy.

V přílohách bakalářské práce jsou informativní letáky pro děti i pro rodiče, v kterých je upozorňováno na výskyt šikany a poskytují užitečné rady, jak proti šikaně postupovat.

1.1 Seznámení s naším ústavním zařízením

Mnoho lidí o našem ústavním zařízení (kde průzkum probíhal) nikdy neslyšelo, a proto nemají představu o jeho účelu a úloze v systému speciálních škol. Je tedy důležité uvést následující informace.

Výchovný ústav, dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna v Chrastavě, Školní 438 patří mezi školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Ústav má svůj nový sportovní areál, zahradu, školní dílnu, stravovací zařízení. Je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou a v provozu je nepřetržitě 24 hodin denně po celý rok. Na základě soudního rozhodnutí je v něm umístěno 44 chlapců ve věku 12 – 18 let.

Nachází se na: <http://www.volny.cz/vudds-chrastava/>

V tomto zařízení, zabývajícím se prací s dětmi s výchovnými problémy a mentálně narušenými, se denně setkáváme s dětmi a mladistvými, jejichž způsob života je zahnal až na okraj společnosti. V našem výchovném ústavu máme 90 procent dětí rómského původu a obdobné je to i v ostatních ústavech. Jsou to děti, které neuznávají jakékoliv autority, žijí na ulici, okrádají vlastní rodiče, nebrání se násilností ani na svých blízkých, loupí, kradou, přepadají lidi za účelem získání financí. Většinou to jsou finance na nákup drog, cigaret a alkoholu. V poslední době zde začíná být velice rozsáhlý a vážný důvod dětská prostituce a sexuální zneužívání není pro ně nic neznámého. 90 procent jich užívá drogu, od toulenu, marihuany až po tvrdé drogy (nejčastěji pervitin), zároveň někteří sami drogy i prodávají. Šikanování a vydírání slabších je pro ně naprosto běžná věc. Na vše, co se jim nelíbí, reagují velice agresivně a vulgárně. Jejich agrese je již na takové výši, že již neschází mnoho k tomu, aby napadli fyzicky zaměstnance ústavu, což se již jednou stalo v r. 1998 a skončilo to zavražděním jedné vychovatelky. To, že existují nějaké povinnosti a pravidla, kterými se lidé v naší společnosti běžně řídí, je absolutně nezajímá. Absolutně nerespektují základní pravidla sociálních norem. Jejich vzory jsou převážně jejich rodiče

a blízcí, kteří mají pobyt v nápravných zařízeních již za sebou, ve více případech i vícekrát, ale pro většinu těchto dětí pobyt v nápravném zařízení znamená něco jako zkoušku z dospělosti, pak jsou z nich teprve pořádní chlapi. Nejvíce mě však zaujal jejich lhostejný postoj k důsledkům svého chování.

Tato výchovná zařízení jsou určena pro děti a mládež s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou z důvodů závažnějších poruch chování. Jedná se i o chlapce z rodin, kde jim není věnována potřebná péče nebo je jejich výchova vážně ohrožena. To znamená, že do ústavní péče mohou být předány i děti, jejichž rodiče se o ně nemohou z vážných důvodů starat (dlouhodobé nemoci, rozsáhlá trestná činnost, která dost často končí až výkonem trestu, zanedbávání péče, nezájem o vlastní děti a bylo by možné uvést mnoho dalších důvodů pro umístění dětí do výchovných ústavů).

Na rozdíl od většiny dětských domovů je prostředí výchovných ústavů více uzavřené a, jak píše M. Kolář ve svém díle „Bolest šikanování“, jsou v těchto ústavech naprosto ideální podmínky pro zhoubné bujení násilí a šikanování. Ve většině případů to jsou zařízení chlapecká a jejich součástí bývá základní nebo speciální škola., popřípadě odborné učiliště. Výchovná činnost ve volném čase většinou probíhá přímo v objektu a na pozemcích ústavu. Základem výchovného a převýchovného působení je pevně stanovený denní režim, jasné vymezení práv a povinností, vytváření hodnotné a motivující náplně volného času. Dodržování denního režimu má v převýchově značný význam, neboť vyžaduje cílevědomé a systematické výchovné postupy.

Děti jsou k nám většinou přidělovány z diagnostických ústavů. Diagnostické ústavy děti rozmisťují na základě komplexního vyšetření do příslušného typu zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy. Pobyt dítěte tam trvá zpravidla dva měsíce, kdy se provádí zdravotní, psychologické, pedagogické a sociální vyšetření dítěte, jehož cílem je odhalení příčin výchovného problému, stanovení vhodných výchovných opatření a postupů s ohledem na prognózu vývoje dítěte.

Jelikož v našem ústavu jsou umístěni chlapci, kteří mají soudem nařízenou ústavní výchovu, a zároveň chlapci, kteří mají soudem uloženou ochrannou výchovu, máme skupiny v ústavu rozděleny takto. Pro chlapce s ochrannou

výchovou máme dvě výchovné skupiny, kde se s nimi pracuje odděleně od ostatních chlapců. Jedná se o chlapce, jimž je ochranná výchova uložena soudem, když v chování dítěte došlo k závažným poruchám nebo k trestným činům. U těchto dětí je volný pohyb omezen na minimum a zrovna tak je omezen kontakt s ostatními chlapci. Ve výchovných skupinách, kde jsou umístěni chlapci, kteří mají ústavní výchovu, funguje obvyklý standardní výchovný režim.

Ke školní práci a vzdělání mají zpravidla negativní vztah. Vzhledem k mentální retardaci jsou zařazováni do speciální školy a odborného učiliště, které jsou součástí ústavu. Získání středního vzdělání v našem odborném učilišti je pro mnohé svěřence nejvyšším dosažitelným cílem. Právě vzdělání je základním pilířem úspěšné budoucnosti těchto chlapců. Desítka učňů absolvující ročně obor stavební výroba si do života odnáší často až mnohem později doceněný vklad. Práce s těmito chlapci je psychicky náročná, nevděčná a někdy i nebezpečná. Mnozí rodiče zpochybňují problémy svého dítěte a spolupráce s nimi je obtížná. V pedagogické práci preferujeme takové činnosti, které rozvíjejí dobré lidské vlastnosti, pevnou vůli i kladné citové vztahy. Trpělivě, pomalu a těžce odstraňujeme nežádoucí chování a pokřivené stupnice hodnot chlapců. Řada našich svěřenců přesto v dalším životě neobstojí a velmi brzy selže. O to více se snažíme, aby jich bylo co nejméně. Stále jsme a musíme být optimisty a věříme, že s podporou veřejnosti dokážeme více.

Nachází se na: <http://www.volny.cz/vudds-chrastava/>

Nedílnou součástí koncepce výchovného působení jsou soustavné průběžné činnosti a aktivity svěřenců i pracovníků, které vytvářejí celkový obraz převýchovného procesu. Součástí denního programu jsou pracovní a veřejně prospěšné činnosti svěřenců a pracovníků. Jde zejména o udržování čistoty a pořádku ústavu, udržování rozlehlých prostorů kolem budovy, výrazný podíl na pomocných pracích při opravách ústavních zařízení (udržování sportovního areálu, malování apod.). Naši svěřenci pomohou městu Chrastava kdykoliv jsou-li o to požádáni, čímž se vytváří dobrý vztah mezi obcí a ústavem. Velký důraz je v poslední době kladen na soustavnou přípravu chlapců ve výchově k volbě

povolání a budoucímu životu. Zaměstnanci se podílejí na realizaci akcí a soutěží pořádaných ústavem a na organizování různých aktivit i na úkor svého volného času.

Ředitel výchovného ústavu Mgr. Zdeněk Pelda již po mnoho let aktivně pracuje v poradním sboru pro organizování sportovních a kulturních akcí školských zařízení náhradní rodinné výchovy při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Výchovný ústav je členem Asociace náhradní výchovy od jejího založení. Zkušenosti našich pracovníků využívají i jiná zařízení při pořádání svých akcí.

V roce 1997 se výchovný ústav stal fakultním zařízením Pedagogické fakulty TU v Liberci. Spolupráce je intenzivní, většina studentů PF se seznámí při návštěvách studijních skupin s problematikou ústavní výchovy, organizací a vlastní prací výchovného ústavu. Mnozí studenti absolvovali v našem zařízení jedno až třítýdenní praxi.

Výchovným procesem prolíná směřování svěřenců ke kulturnosti a kultivovanému vystupování v ústavu i na veřejnosti. Chování našich svěřenců při hromadných sportovních a kulturních akcích je objektivně vysoce hodnoceno. Všechny tyto akce organizujeme a řídíme tak, aby měly nejen maximálně dosažitelnou společenskou úroveň, ale aby se i na nich naši svěřenci co nejvíce podíleli. Navenek se soustavnost tohoto působení projevuje velmi dobrými výsledky na kulturních vystoupeních, přehlídkách a soutěžích (např. výsledky Chrastavské sloky). Motivačně velmi pozitivně působí důstojný průběh závěrečných učňovských zkoušek a slavnostní vyřazení učňů.

Rozsáhlá je sportovní činnost. Dobré výsledky jsou zde podmíněny promyšlenou tělovýchovnou a sportovní činností. Sport a tělocvik jsou pravidelnou a neoddělitelnou součástí denního režimu. Naši svěřenci se umístili na letních i zimních olympiádách na předních místech.

Samozřejmé je cílené průběžné výchovné a osvětové působení v oblastech prevence a odstraňování drogových závislostí, šikany, kriminality, rasismu a xenofobie. V ústavu byl zaveden systém sledování a evidence případů zneužívání drog. Do tohoto systému jsou zapojeni všichni učitelé, vychovatelé,

výchovní poradci, zdravotnice a sociální pracovníce. Drogový preventista předkládá pedagogické radě souhrnný přehled drogové scény v ústavu i opatření, která byla v konkrétních případech realizována, popřípadě navrhuje preventivní a výchovná opatření. Součástí pedagogických rad byl cyklus přednášek o problematice drogové závislosti.

Díky zkušenostem, pracovním schopnostem a obětavosti pracovníků se mohly uskutečnit akce celorepublikového a celookresního významu (Chrastavské sportovní dny, Chrastavská sloka).

Závěrem lze konstatovat, že vesměs všechny akce byly úspěšné a každopádně byly velkým přínosem ke komplexnosti převýchovného procesu.

Nachází se na: <http://www.volny.cz/vudds-chrastava/05.htm>

Při práci s našimi chovanci a veškerém působení na ně si musíme stále uvědomovat, že se jedná ve většině případů o velmi komplikované osobnosti, které vyžadují individuální přístup k nim, hodně pochopení, zájmu a pedagogických schopností vychovatelů a učitelů.

2 Teoretická část

2.1 Šikana

Původ slova „šikana“. Slovo pochází z francouzského slova *chicane*, což je úmyslné trápení, zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. (Říčan, 1995, s. 25)

Pojem šikana, zavedl statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu – v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat. (Říká se také šikanování nebo šikan.) (Říčan, 1995, s. 25)

Pokud chceme definovat šikanu, tak bychom si mohli vybrat z mnoha definic od různých autorů. Například Říčan ve svém díle výstižně definuje šikanu slovy „Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je a kope je, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované děti je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky a nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů“. (Říčan, 1995, s. 26)

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. (Kolář, 1997, s. 118)

Podle Vágnerové šikanu definujeme jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejenom v dětském věku. Je důležité, že bezmocnost a slabost oběti násilí nejen stimuluje, ale i posiluje a udržuje. Jednání, v němž se objevují prvky skupinové šikany, lze sledovat ve větší míře již ve středním školním věku, tj. v době, kdy se třída transformuje na strukturovanou skupinu, která má své normy a hierarchizované role. Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat, a prosazovat tak svou nově objevenou sílu. Mnohdy si svou moc dokazuje právě ve vztahu k odlišným a slabým členům. V dětské skupině existuje značný tlak na konformitu, který je posilován potřebou vytvářet jednotlivou tlupu, kde jsou všichni stejní. Kdo je jiný, nebývá tolerován. K šikaně může přispívat existence fyzické síly, která se stane prostředkem k dosažení žádoucí prestiže. Především chlapci mívají tendenci potvrzovat tímto způsobem svůj status ve skupině. Problémem se na této úrovni zralosti stává nedostatek zábran k ovládnutí různých silových projevů a pocitů moci, jenž z těchto kompetencí vyplývá. Šikana je projevem zneužití postavení a moci, kterou jedinec nějakým způsobem ve skupině získal. (Může jít o zneužití pozice, fyzické síly, intelektuální zdatnosti apod.) Riziko vzniku šikany se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo. Šikana má s věkem stoupající tendenci (v 8. ročníku bylo takových projevů dvakrát víc než ve 4. ročníku). Velmi významným a alarmujícím zjištěním je fakt, že k šikaně dochází nejčastěji přímo ve škole.

(Vágnerová, 2003, s. 52,53)

V metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č.j. 14 514/2000-51 platného od 1. 1. 2001 je šikanování charakterizováno jako: Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem

nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejruznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

Nachází se na: <http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>

Měli bychom si všichni uvědomit, že není důležité, zda k němu dochází verbálními útoky, fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Podstatné je, že se tak děje úmyslně.

Trojdimensionální mapa, podle které lze projevy šikanování členit na:

1. přímé a nepřímé
2. fyzické a verbální
3. aktivní a pasivní

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování, s kterými se můžeme seznámit podrobněji v následující tabulce. Díky této citlivé klasifikaci lze dobře postihnout odlišnost u různých typů šikanování, např. mezi dívkami a chlapci.

Tabulka č. 1

Klasifikace typů šikany	
Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci obětí věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby obětí zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne obětí na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšnění.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

(Kolář, 2001, s. 32)

2.2 Agrese

Agresivní porucha chování je podle Vágnerové porušení sociálních norem, které je v případě agresivního chování spojeno s násilným omezováním základních práv jiných osob. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako nepřiměřený prostředek uspokojení nějaké potřeby (např. k získání něčeho nebo

k sebeprosazení). Může jít o nevhodný způsob k dosažení obecně přijatelného cíle. Jindy je sám cíl agrese problematický (např. potřeba ovládat všechny děti ve třídě). Vzácněji se samo násilí stává potřebou. Dítě uspokojuje např. týrání spolužáka. Násilné jednání může být zaměřeno proti lidem, zvířatům nebo věcem. Násilné činy proti lidem, představovaly 18,4% všech přestupků dětí školního věku (Heřmanská, 1994). Nejčastěji šlo o hrubé, necitelné, surové fyzické napadání slabších a rvačky vcelku rovnocenných vrstevníků. Specifickou variantou násilného jednání je šikana. Na rozdíl od často impulzivních rvaček bývá plánovaná a spojená s uspokojením z vlastní nadřazenosti a moci nad slabším jedincem. Vzhledem k tomu ji lze chápat jako závažnější poruchu chování. (Vágnerová, 2003, s. 52)

Dá se říci, že šikana spadá mezi agresivní poruchy chování a je charakteristická porušováním sociálních norem, spojením s omezováním základních práv ostatních, které může mít i násilnou formu.

Jedna z variant bývá typická neschopností empatie, nedostatkem citového vztahu ke komukoliv, emoční plochostí a lhostejností. Případně výrazným egoismem, dominancí vlastních potřeb a osobního uspokojení nad jakýmkoliv jiným motivem. V některých případech se může objevit i radost z agresivního jednání, z pocitu moci, či sadistické prvky. Pocit viny většinou chybí. Jsou však i jiné možnosti, např. převaha impulsivní agresivity, která je typická nedostatkem sebeovládání, ale jednání nebývá úmyslné a agresor později svého činu lituje.

Etiologie agresivity bývá velmi různá a může souviset jak s vlivy prostředí, tak vlastnostmi organismu jedince.

Nachází se na: <http://sikana.i-extra.net/rubrika/poruchy-chovani/>

Jak píše Říčan ve své knize Agresivita a šikana mezi dětmi, sama šikana je zvláštní případ agrese, a proto je dobré, když chceme pochopit, co je to šikana a seznámit se alespoň stručně s tím, co je to agrese.

Agresivní poruchy chování, mezi které nesporně patří šikana, jsou charakteristické násilným porušováním a omezováním práv ostatních, lze je považovat za závažnější variantu.

Agresivní jednání slouží obvykle jako radikálnější prostředek k uspokojení nějaké potřeby, kterého je obtížné dosáhnout jinak.

Násilné, agresivní jednání se může za určitých okolností stát i cílem. Pro disponované jedince může být uspokojující ovládat jiné. Např. agresivnímu dítěti poskytuje potěšení, když může své spolužáky šikanovat a týrat, přestože z takového jednání nemusí mít žádný jiný zisk. Takové potvrzení síly posiluje jeho sebejistotu.

(Vágnerová, 2000, s. 77, 78)

Jedna z mnohých příčin agrese je, když není splněn jeden ze základních předpokladů zdravého duševního rozvoje dítěte, jak píše profesor Matějček hned v úvodu své knihy Rodiče a děti. Pro zdravý duševní rozvoj dítěte je důležité, aby vyrůstalo v prostředí citově vřelém a stálém. Na první pohled bychom řekli, že toto je samozřejmé a snadno dosažitelné. Ale přece jen se nad tím musíme zamyslet, protože někdy je třeba napnout hodně sil, aby byly splněny i základní podmínky pro zdravý duševní rozvoj dítěte. Na prvním místě je důležité, aby rodiče měli své dítě rádi. Ale je také nezbytné, aby se měli rádi navzájem. Pak teprve mohou vytvořit společenství, které bude trvat po celý jejich život a ve kterém bude všem dobře.

(Matějček, 1986, s. 9)

Že děti zlobí, to patří jaksí k věci. Nad tím by se asi nikdo moc nepozastavoval. „Zlobení“ je stálý přívlastek dětství. Avšak kromě tohoto běžného, neškodného zlobení se setkáváme někdy u dětí se zlobením trochu zvláštním, nepěkným, které není neškodné, ale naopak někoho poškozuje, někomu ubližuje, někoho trápí.

Zároveň v této knize profesora Matějčka je zajímavý názor, že psychologickým problémem nemusí být v takovém případě ani tak ona

agresivní parta jako právě onen obětní beránek – dítě, které si nechá všechno líbit a svým chováním agresivitu těch druhých provokuje a přivolává. I problém agresivity má tedy dvě stránky. A z psychologického a psychiatrického hlediska je případ těch „otloukaných“ dětí zpravidla závažnější a obtížnější k řešení než problém těch útočníků.

(Matějček, 1986, s. 255)

Velice pěkně a srozumitelně nám rozepisuje ve svých skriptech Psychologie problémových dětí a mládeže Vágnerová **faktory, které posilují sklony k agresivnímu jednání:**

1. Člověk, který má vrozené dispozice k sebeprosazujícímu až agresivnímu jednání. Avšak jako v případě jiných dispozic, nejsou vlohy k agresivitě u všech lidí stejné -

Dispozice k agresivitě se liší v různých společenstvích, v závislosti na jejich historii, v níž byli v minulosti vlivem pozitivní selekce zvýhodňováni jedinci s určitými předpoklady, což se projevilo i jejich četností v dalších generacích.

Dispozice k agresivitě je různá i u členů jedné populační skupiny, kde lze očekávat, že nejvíce lidí bude mít průměrné předpoklady k takovému reagování a extrémy – ať už nadměrně vysoká nebo nízká hodnota bude mnohem vzácnější.

2. Sklon k agresivnímu jednání se rozvíjí učením, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí. Děje se tak již v rodině a to v zásadě dvojím způsobem:

a) Dítě si potvrzuje užitečnost takového jednání tím, že mu přinese nějaký zisk a nikdo je za ně nepotrestá, čímž si posiluje své agresivní projevy vůči svému okolí.

b) Učením a nápodobou – dítě dělá to, co vidí u rodičů nebo u jiných lidí, kteří jsou pro ně nějak významní.

3. Sklon k agresivnímu jednání je ovlivňován aktuální situací. Tendence reagovat agresivně se zvyšuje, když člověk nějakým způsobem strádá. Kdy k pocitu strádání dojde, nelze předem určit, jelikož tolerance k zátěži je individuálně rozdílná.

Dispozice k poruchám chování jsou multifaktoriální. Mohou se projevit biologické předpoklady, ale i vliv mnoha sociálních faktorů, které působí ve vzájemné interakci.

(Vágnerová, 2004, s. 781), (Vágnerová, 2000, s. 78,79)

2.3 Stádia onemocnění šikanou

Dr. Michal Kolář člení vývoj šikany ve skupině, či ve třídě do možných pěti stupňů. Pro praxi rodičů je dobré tyto stupně umět rozlišit, protože to pomůže v rozhodování, jak postupovat, je-li jejich dítě obětí šikany. Před charakteristikou jednotlivých stupňů je třeba si připomenout ještě některá důležitá fakta.

1. Je nutné si uvědomit, že šikana se může objevit v kterékoliv třídě, a i když tam je kázeň, není tam patologický sadista apod. Opak může být pravdou. Šikana se může objevit v každé třídě, v každé škole.
2. Žádné dítě, není před šikanou automaticky ochráněno např. tím, že je fyzicky vyspělé, že je inteligentní a umí si poradit.
3. Je velmi nebezpečné podceňovat nebezpečí šikany a bagatelizovat tento problém, tvrdit dítěti, že šikana byla vždycky, že ono to musí vydržet. To je nesprávný a velice škodlivý přístup.

Pět stupňů onemocnění

První stádium: zrod ostrakismu

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Třetí stádium: klíčový moment

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

(Kolář, 2001, s. 35)

První stádium: zrod ostrakismu

Mezi pedagogy i rodič je velmi rozšířená představa, že k počátku šikanování jsou zapotřebí ideální podmínky, např. přítomnost agresivního nezvladatelného jedince a absence kázně. Proto se výskyt šikany považuje za výjimečný, pro život „normálních žáků“ bezvýznamný, situace se zlehčuje. Šikanování se ale může objevit v každé skupině, podmínky k jeho vzniku mohou být běžné a nenápadné. Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři nejsou většinou nemocní jedinci, ale obyčejní kluci a holky.

Kde se tedy šikana v kolektivu bere? Proč dochází k jejímu růstu a zdokonalování? V každé skupině se nacházejí jednotlivci, kteří jsou nejméně oblíbení, a to z jakéhokoliv důvodu (obětní beránci, černé ovce...), ti, kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Příčinou jejich neoblíbenosti může být otylost, špatná výslovnost, nešikovnost, odlišnost ve stylu oblékání atd. Pokud cíleně nepracujeme se vztahy s žáky, všichni neoblíbení jednotlivci mohou zakoušet prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben. Většina ho odmítá a pomlouvá, dělá si z něho legraci.

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího stadia.

Tři nejčastější příčiny:

- A)** Ve skupině stoupá napětí, obětní beránci slouží jako ventil.
- B)** Šedivý program si obohacují „zábavou“ na úkor nejslabšího spolužáka.
- C)** Ve skupině se sejde hned několik agresivních asociálních jedinců, kteří ve své „přirozenosti“ od počátku používají násilí pro uspokojení vlastních potřeb.

Zážitek z moci, posilování sebejistoty a týrání slabých může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení zbývajících zábran a oni začínají své agresivní chování stále častěji opakovat. Jak bude vypadat další vývoj počátečního onemocnění, závisí i na míře pozitivního zaměření skupiny a postojích žáků k šikanování. Pokud ve skupině převažují kamarádské vztahy, pozitivní morální hodnoty, žáci mají negativní postoj k násilí a k ubližování

slabším, pokusy o šikanu neuspějí. Jestliže je ale imunita skupiny vůči šikaně oslabena, počátky agresivních útoků jsou trpěny, je téměř jisté, že se násilí v nějaké podobě zakoření a prohloubí.

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Pokud se nezabrání manipulaci a počáteční agresi jednotlivců, vytvoří skupinka agresorů „úderné jádro“. Tato skupina už nepracuje náhodně, ale systematicky šikanuje nejslabší oběti, tedy ty jednotlivce, kteří jsou v hierarchii nejnižší. V tomto momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium překlene do stadia pokročilého. Skupina je již rozdělena na podskupiny, které různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se nevytvoří silná pozitivní podskupina, která se postaví agresorům, útoky tyranů mohou pokračovat. Podskupina charakterových jedinců je ale v nevýhodě oproti agresorům, ti žádná pravidla nedodržují. Slušní žáci respektují zákon a tudíž „nebonzují“. Tím ovšem nepřímo napomáhají k bujení choroby.

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Pokud není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů není narušena a přinese i výsledky. Normy agresorů jsou přijaty a stávají se nepsaným zákonem. V této době získá neformální tlak ke konformitě dynamiku a většinou se mu už nikdo nedokáže vzepřít. Ve skupině dochází k proměně. Členové respektují normy vůdců, to, co hlásají pedagogové, ustupuje do pozadí. I mírní žáci se začnou chovat krutě a prožívají přitom uspokojení.

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Normy agresorů jsou respektovány téměř všemi členy skupiny, dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Žáci se rozdělí na dvě sorty lidí – na krále, nadlidi, velkoknízata, oproti nim stojí otroci, poddaní, bažanti. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné: peníze, osobní věci, tělo, znalosti, city, školní vědomosti. Časem se násilí zdokonaluje, agresori ztrácejí poslední zbytky zábran a smysl pro realitu. Uchylují

se bezděčně k opakovanému násilí, šikanování se pro ně stává závislostí. V malé skupince zcela vítězí zlo. Někteří jedinci zpočátku jen přihlížejí násilí, později se ho přímo účastní. Brutální násilí je považováno za normu a za výbornou legraci. Šikanované děti jsou stále závislejší, neúnosnost situace řeší únikem do nemoci, odchodem ze školy. Někdy se šikana díky brutálnímu útoku a následnému zranění provalí. V nejhorších případech oběť zraněním podlehne nebo svou bezvýchodnou situaci řeší sebevraždou.

(Kolář, 2001, s. 35–41)

Šikana se jako epidemie rozšířila do všech škol (na některých, jako jsou například učiliště či základní školy, má těžší "průběh", na gymnáziích mírnější), zejména do těch, kde se praktikují tradiční způsoby pedagogické práce s autoritativním přístupem k žákům, kde se nepracuje s žákovskými skupinami, kde svět dětí je neprostupně oddělený od světa dospělých. Není tedy divu, že se většina učitelů na těchto školách domnívá, že u nich šikana neexistuje. A tak se tato "sociální nemoc", skrytá zraku veřejnosti i učitelů, může rozvíjet a ze zárodečné formy vybujet do pokročilého stadia. Tím je podle současných výzkumů postiženo zhruba dvacet procent skupin na našich školách. Znamená to tedy, že u nás je šikanováno na 300 tisíc dětí. Žádný rodič si nemůže být jistý, že se jeho dítě nestane obětí šikany.

Nachází se na: <http://www.sikana.org/>

Pokud se rodiče dozvědí, že jejich dítě je ve škole šikanováno, měli by to vzít stejně vážně, jako když jim lékař řekne, že totéž dítě trpí alergií. Znamená to velké utrpení, bolest úzkost a ponížení. Navíc může šikana na dlouhou dobu podlomit jeho duševní zdraví, jeho sebedůvěru, radost ze vzdělání a z dětské společnosti, zhoršit školní prospěch a naději na uplatnění v životě. A nedá se to vyřešit tím, že někde bouchneme do stolu, i když někdy dobře bouchnout do stolu je lepší než laskavě domlouvat nebo pokorně prosit. Je třeba řadu věcí promyslet, poradit se, zkoušet různé cesty k řešení. Stejně jako nemoc se může ještě zhoršit

nesprávnou léčbou i problém šikany může být ještě více zkomplikován, když se k němu přistoupí špatně.

Učitel (a tím spíše ředitel školy) by měl vědět, že v dnešní době žádná třída, žádná škola není proti šikaně imunní. Měl by dbát na důslednou prevenci, od prvního ročníku sledovat všechny náznaky skrytého násilí, vytvořit ze své třídy ostrov bezpečí a pohody, dětskou obec, kde silný chrání slabého, ve které platí právo a spravedlnost, ve které vládne důvěra k autoritě a vzájemná solidarita. Je to možné a mnohonásobně se nám to vyplatí.

(Říčan, 1995, s. 12)

2.4 Účastníci šikany

Šikanující agresor bývá obvykle fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neukázněný, s potřebou se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními. Ve vztahu k ostatním bývá podezřívavý, necitlivý a bezohledný. Má sklon prosazovat mezi ostatními svoje vlastní postoje, názory, dělá mu dobře ubližovat druhým a podezírá ostatní z toho, co má tendenci dělat sám. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen. Má zvýrazněnou potřebu sebeprosazení, kterou buď nemůže uspokojit v jiné oblasti z důvodu omezených schopností, nebo má návyk řešit všechno násilím. Dost často jde o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného věku. Jejich školní prospěch může být různý, i když jde často o méně úspěšné žáky.

(Vágnerová, 2003, s. 53)

Odborníci zastávají názor, že agresori, kteří krutě šikanují (mučí) své bližní, jsou agresivní psychopati. Mimochodem oběti jsou často považovány rovněž za psychopaty, nikoliv však agresivní, ale astenické; případně za lidi, kteří neobstáli v přírodním a společenském výběru a v soutěži se sociálním prostředím. Zkrátka zlo se odívá do hávu psychopatologie. Jistě to v některých případech platí. Nicméně u šikanování vzhledem k četnosti agresorů (i obětí) bychom

se museli domnívat, že do našich škol jsou pečlivě vybíráni pouze psychopati a většina normálních dětí má do školy vstup zakázán.

Je zde zřejmá obdoba s holokaustem. Tohoto zla, jaké nemělo s ohledem na měřítko v lidských dějinách obdoby, se zúčastnilo obrovské množství Němců a nelze předpokládat, že tito lidé byli vesměs psychicky nemocní.).

Kdo se měl možnost setkat s mnoha iniciátory a aktivními účastníky šikanování mezi dětmi a mládeží, nemůže s takovými názory souhlasit, protože v drtivé to nejsou nemocní sadističtí psychopati. Jsou "pouze" mimořádně egoističtí a egocentričtí. Agrese a krutost, která je v nějaké míře v každém člověku, proto nemá větší zábrany k "rakovinnému" bujení a je plně k dispozici jejich "kojeneckému" charakteru. Nejde tedy o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru člověka a jeho morálky.

Nachází se na: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4886>

Typologie agresorů

Agresorům často chybí vědomé pocity viny, trest vnímají jako křivdu, chybí náhled na nemorálnost svého jednání. Agresoři také často na ochranu svého sebepojetí popírají, vytěsňují realitu. Z obranných mechanismů převažuje racionalizace a projekce (vinu svalují na oběť, či obviňují oběť z toho, že je šikanovala ona). Za základní zdroj morální slepoty je považována sobecká a orientace agresora, uzavřenost, vztahy prospěchářské, manipulující. Může být přítomna porucha typu LMD, násilí a nepřátelské chování v primární rodině.

Typologie založená na formě agresivního chování rozlišuje:

1. typ – hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy a narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Šikanoje tvrdě, nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost. V rodině často výskyt agrese a brutality u rodičů, agresor násilí jakoby napodobuje.

2. typ – slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný, někdy sadistické tendence v sexuálním smyslu. Šikanování je cílené a rafinované, spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. V rodině často náročný a důsledný přístup, až vojenský dril bez lásky.

3. typ – srandista, optimistický, dobrodružný, výmluvný, často oblíbený, vlivný. Šikanuje pro pobavení ostatních i sebe. V rodině nic specifického, obecně přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině. Nachází se na:

<http://www.primarniprevence.cz/index.php?p=2&sess=&disp=texty&offset=171&list=171&shw=100248>

Charakterizovat jak vypadá typická oběť šikanování, je velice nesnadné. Za příhodných okolností se může stát obětí kdokoliv, kdo se odlišuje (i v pozitivním smyslu). V podstatě jde o to, že oběť neumí dostatečně skrýt strach a využívat strachu jiných. Jsou tedy viditelně bojácní, špatně reagují v zátěži, psychicky jsou bezbranní, jakýkoliv náznak agrese nebo měření sil jej vystraší. Znevýhodněním je také handicap nebo psychická retardace. Oběť zvolena tzv. outsider třídy (izolovaný, bez kamarádů, nevzbuzuje sympatie).

Typologie obětí

1. oběti „slabé“ – s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé
3. oběti „deviantní“ a nekonformní

Nachází se na:

<http://www.primarniprevence.cz/index.php?p=2&sess=&disp=texty&offset=171&list=171&shw=100247>

Šikanovaná oběť bývá velice často nějak znevýhodněna. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Často bývají fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo mají jinak nápadný zevnějšek. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě,

rasová odlišnost apod. Šikanované děti nemívají dobrý sociální statut, často jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“. Nebývají sociálně zdatné, nedovedou navazovat kontakt, bývají málomluvné a pasivní. Jejich školní prospěch zde nehraje významnější roli. Rodinné prostředí nebývá ničím nápadné.

(Vágnerová, 2003, s. 54)

Bývají také případy, kdy oběti šikany bývají odlišní vzhledem, jejich odlišnost může působit jako stigma. Velmi zajímavé je, že oběť šikany mívá v mnoha případech obdobnou zkušenost z rodiny. Týrané a zneužívané děti se s větší pravděpodobností stávají i v jiném prostředí aktéry šikany: buď zaujmou roli šikanujícího a nebo jim i nadále zůstává role oběti, s níž se identifikovaly, a proto akceptují, že se k nim lidé chovají bezohledně a s despektem. Zvykly si na takovou pozici a považují ji za přiměřenou. Nenaučily se bránit a často si ani nepřipustí, že by na obranu měly právo.

(Vágnerová, 2000. s. 91)

Nejkrutější šikany se odehrávají tam, kde je oběť nucena žít společně s agresory a kde je uplatňován tvrdý hierarchicko – autoritativní přístup, pro který je příznačná tuhá vnější kázeň. Rizikové jsou dlouhodobější pobyty mimo školu (brigády, zájezdy na hory...), internáty a ústavy – zejména dětské domovy, výchovné ústavy a věznice, které ve výskytu šikany bezkonkurenčně vedou.

(Kolář, 2001, s. 50)

Oběti se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, zaujmout, dítě s provinilým chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí i dospělých. Oběti mají často odmítavý postoj k násilí, vyhýbají se rvavým sportům (kopaná, hokej), ačkoliv by jim prospělo, kdyby se alespoň trochu „otrkali“

(Říčan, 1995, s. 37)

Je potřeba si všímat dětí, které se nějak liší, jsou slabší, více samotářské – všímat si toho, aby se okolo nich něco nedělo, zvedat jim sebevědomí. Takovému dítěti můžeme dát drobnou funkci – bude sbírat sešity, bude nosit učiteli pomůcky do kabinetu. Je nutné, snažit se, jak nejvíce proniknout do vztahů, vidět do nich. (Stejskal, přednáška Násilí ve výchově)

2.5 Postižení nemocné skupiny

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejenom v dětském věku. Jednání, v kterém se nacházejí znaky skupinové šikany, lze sledovat už ve větší míře ve středním školním věku. Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat a prosazovat tak svou nově objevenou sílu. Mnohdy si svou moc dokazuje právě ve vztahu k odlišným a slabým členům. V dětské skupině existuje značný tlak na konformitu, který je posilován potřebou vytvářet jednolitou tlupu, kde jsou si všichni stejní. K šikaně může přispívat existence fyzické síly, zejména chlapci, mívají tendenci potvrzovat tímto způsobem svůj status ve skupině. Problémem se na této úrovni zralosti stává nedostatek zábran k ovládnutí různých silových projevů a pocitu moci, jenž z těchto kompetencí vyplívá. Riziko vzniku šikany se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo.

(Vágnerová, 2003, s. 52)

Další rozměr šikanování, důležitý pro praxi, je vnějšímu pohledu nepřístupný. Jedná se o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí, tento nesvobodný a nesymetrický vztah je určen převažující lidskou strategií, to znamená, skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Tento princip diktuje rozdělení žáků ve větší skupině na „silné“ a „slabé“, tedy na jedny, kteří reagují silně a svůj strach skryjí tím, že ho vyvolají v těch druhých. Jinak řečeno, předvedou své přednosti, jimiž zakrývají své slabosti. A na ty slabé, kteří jsou strachem tak ohromeni, že ukážou všechny slabosti, které chtěli zakrýt. Od počáteční

diferenciace na „silné“ a „slabé“ vzniká mezi těmito skupinami žáků oboustranná a překvapivě trvalá vazba. Navzájem se potřebují. Je-li vůdce, který vládne, ze školy vyloučen nebo odejde, potom je „slabými“ okamžitě alternován do jeho role jiný představitel „silných“. Při pokročilých stádiích šikanování se „běžně“ hraní a experimentování se strachem zvrhne v závislost mezi agresorem a obětí. Toto postavení přináší agresorovi pocit nadřazenosti a absolutní moci, z této pozice vychutnává strach oběti, tuto slast nedokáže ani pojmenovat, nicméně ona ho čím dál víc ovládá. Je nutkán zdokonalovat a stupňovat utrpení oběti, stále více oběť potřebuje, je na ní závislý. Stupňování brutality agresora vede u oběti k prolomení křehké obrany vůči tělesné a psychické bolesti. Následkem může být až extrémní forma závislosti – identifikace s agresorem, oběť považuje agresora za kamaráda a obdivuje ho, poslouchá ho na slovo a odezírá co má dělat. (Kolář, 2001, s. 33)

Šikanování je v řadě případů trestnou činností. Neznalost a zlehčování problému vede učitele, rodiče, ale i veřejnost k tomu, že šikanování bývá považováno za obyčejnou „klukovinu“, přestože může naplnit skutkovou podstatu trestného činu.

Kolář píše ve své knize Bolest šikanování o tom, že se uvažuje o snížení trestné odpovědnosti z patnácti let na čtrnáct let. S tím se nedá souhlasit, tím se nic nevyřeší. Je to pouze populistické gesto a není to pedagogické. Takovéto řešení nemá smysl, to bychom tu hranici trestné zodpovědnosti mohli snižovat do nekonečna. Šikana není jen problémem pouze toho dítěte, které provede trestný čin, je to problém celé společnosti, která by měla přehodnotit své morální hodnoty a usilovat o jeho řešení.

(Kolář, 2001, s. 216)

2.6 První pomoc

Šikanování je na našich školách, aniž si to připouštíme, velmi rozšířené. Vše nasvědčuje tomu, že se jedná o epidemii. Proto je nutné, aby pedagogové

absolvovali kurzy proti této epidemii a dokázali zabránit největším škodám. Je nanejvýš potřebné, aby co nejdříve došlo ke spolupráci mezi školou a rodinami žáků.

(Kolář, 2001, s. 107)

2.6.1 První pomoc pedagogů

Metodika první pomoci by měla poskytnout pomoc v počátečních stádiích šikanování. Měla by umožnit rozpoznat, že šikanování dospělo do svých nejpokročilejších stupňů, kdy již má pedagog nepatrnou šanci zvládnout situaci a je potřeba povolat specialistu. Čeho si musí být vědom pedagog, který chce úspěšně šikanu odhalit? Potřebuje být připraven na to, že změní profesi a stane se laickým kriminalistou a psychoterapeutem. Bude postupovat podle vyšetřovací strategie a taktiky. Navíc bude poskytovat ochranu a emoční podporu oběti, která se často nachází v krajní nouzi. Pedagog, který to ví, se nenechá zmanipulovat a obelhat. Musí počítat s tím, že se bude muset citově a časově angažovat, pokud odhalí, že jde skutečně o šikanování, nemůže věc zvládnout během přestávky a musí si zajistit dostatečný prostor na vyšetřování.

(Kolář, 2001, s. 107 – 108)

O agresivních myšlenkách se pedagog nedozví, to se neříká, to je pouze v hlavách dětí. Vztahy mezi dětmi je obtížné vidět a ještě obtížnější je tyto vztahy ovlivnit. Ovlivnit je lze až teprve, když je známe.

Násilí, agresivita, šikanování jsou nemocné vztahy. Nikdy to nezlepší trest! Trojka z chování to nevyřeší, oběti na tom budou ještě hůř, budou ještě více šikanovány. Je těžké potrestat grázla, když má na své straně většinu třídy. Často je agresorem bavič.

Neinformovaný člověk by se mohl zeptat: „Neděláte vědu z něčeho, co nic není? Vždyť děti se vždycky škádliły a navzájem pošťuchovaly.“ Ale jak poznáme, kdy to je a kdy není škádlení? Pokud mají všichni radost a baví se,

je to škádlení. Jakmile někdo začne natahovat moldánky a začne ho to trápit, mohla by to být šikana.

Složitě na tom je i to, že se špatně dovídáme pravdu, co se stalo, jak to bylo. Někdy to zavinují učitelé, nebo i rodiče sami. Ve sborovně nebo doma říkají: „Do toho se nemíchejme, to si musí děti vyřídit mezi sebou.“ Je to nerovnováha sil, vždy bude vyhrávat silnější. Problém je také, když si dítě stěžuje rodiči na šikanu a rodič mu řekne: „A ty mu to neumíš oplatit?“ Dítě to zablokuje a už nikdy si nepostěžuje.

Pravdu se nedozvíme ani od agresora, ani od oběti. Agresor to bude říkat tak, aby z toho neměl problémy, bude tvrdit, že oběť to tak chtěla, že to byla legrace. I oběť lže, jakmile se svěří nebo bude žalovat, znovu ho zmlátí nebo mu jinak ublíží, žije stále ve strachu, pod hrozbou někoho.

V každé třetí rodině otec užívá určitého násilí vůči členům rodiny, maminku shazuje, ironizuje, děti to vidí. Někdy se tak chová vůči dětem a někdy děti mezi sebou. To nemusí být hned fyzické násilí. Je to např. slovní agresivita.

Hodně se vytrácí z našeho života laskavost. Jako by ten rychlý způsob života tomu nahrával. Nemáme čas na laskavé poprošení druhého. To milé postupně nahrazuje odměřené nebo podrážděné jednání.

(Stejskal, přednáška Násilí ve výchově)

Co lze považovat za dostatečný důvod, aby se šikanování začalo vyšetřovat?

Pro uskutečnění vyšetřování existují dva hlavní důvody: přímo alarmující signály a dále signály nepřímo alarmující.

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být:

Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády (projevy outsidera).

Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.

O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.

Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.

Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.

Stává se uzavřeným.

Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.

Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.

Zašpiněný nebo poškozený oděv.

Stále postrádá nějaké své věci.

Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.

Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.

Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.

Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům a žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

Doporučuje se upozornit rodiče žáků zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.

Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.

Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.

Nechut' jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach.

Ztráta chuti k jídlu.

Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí

o dovoz či odvoz autem.

Dítě chodí domů ze školy hladové, agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu.

Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např.: "Nechte mě!"

Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.

Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá se svěřit s tím, co je trápí.

Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.

Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.

Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.

Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Svě zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)

Dítě se vyhýbá docházce do školy.

Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Přímé znaky šikanování mohou být:

Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo legrací zranitelný.

Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.

Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.

Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem,

a skutečnost, že se jim podřizuje.

Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.

Honění, strkání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.

Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Dítě dobrovolně odevzdává svačiny kamarádovi.

Tyto signály a nebo mnohé jim podobných ohlašující „požár“ je nutné brát za všech okolností vážně a situaci prověřit odborným šetřením. Je potřeba zvládnout vyhodnotit situaci, co je a co není šikanování. Na počátku si objasníme, co to vlastně šikanování je. Opravdová pomoc vyžaduje, abychom viděli každý konkrétní případ zvenčí i zevnitř. Rovněž bude užitečné, když si osvětlíme vztah šikanování k některým typům agrese, rozlišíme šikanování a příbuzné fenomény a odhalíme svéráz šikany u dětí a mládeže.

Než budeme probírat strategii a taktiku vyšetřování, musíme si objasnit prvotní úkol vyšetřování. Je jím jaká je závažnost onemocnění skupiny. Náročnost vyšetřování spočívá především v požadavku na praktické znalosti skupinové dynamiky šikanování a v nutnosti užití speciálních diagnostických metod.

Odhad závažnosti onemocnění můžeme zredukovat na dva stupně:

- a) Počáteční onemocnění tedy první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou.
- b) Pokročilé onemocnění tedy čtvrtý a pátý stupeň kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování byly přijaty většinou členů, či dokonce všemi jedinci dané skupiny.

(Kolář, 2001, s. 108 – 110)

2.6.2 Vyšetřování šikany

Šikana se nedá vyšetřovat běžnými způsoby, jakými se vyšetřuje obyčejná nekázeň.

V případě, že jsme rozpoznali počáteční stadium, situaci můžeme zvládnout sami. Jestliže se pedagog dozví o jakémkoliv náznaku šikany, je jeho povinností zahájit okamžitě nezbytné kroky pro vyšetření tohoto závažného problému. Jedním z těchto kroků je zkontaktovat ostatní kolegy, od kterých by mohl čerpat potřebné informace pro vyřešení tohoto problému. Pokud se jedná o pokročilé stadium šikany, je potřeba obeznámit s tímto problémem výchovného pracovníka, popřípadě psychologa. Velice důležité je nezveřejnit zdroj informací o šikaně, je to z důvodu jeho bezpečí.

Samotné vyšetřování šikany a agrese bývá velice složitý a obtížný proces, je potřeba to řešit velice citlivým přístupem ale pravidla jsou stejné jako při policejním vyšetřování.

Postup vlastního vyšetřování:

1. Pedagog má podezření, že v jeho skupině nebo třídě se ve vztazích něco děje. Mnoho situací může vyřešit sám, individuálně, mezi čtyřma očima. Výhoda je, když agresori nemají tušení, co se bude řešit.

Je potřeba zjistit, jaké jsou ve třídě vztahy. Pedagog může použít Hrabalův sociometrický test. Dětem se rozdají papíry se jmenným seznamem žáků v té třídě. Na prvním papíře se bude hodnotit, jaké jsou ve třídě mezi žáky sympatie, tedy koho mají nejraději, kdo není oblíben. Je určeno hodnocení. Jednička vyjadřuje kladný vztah, pětku dají tomu, koho nemají rádi. Učitel si potom na svůj papír se seznamem žáků přepíše součet bodového hodnocení. Na dalším papíře žáci ohodnotí, kdo má největší vliv ve třídě, zjišťuje se vlastně vůdce třídy. Pokud by měl ve třídě největší vliv neoblíbený žák, bylo by v tom něco nezdravého. Učitel pak zadává žákům další otázky: „S kým v naší třídě nejvíc kamarádíš?“ „S kým bys jel na opuštěný ostrov, protože mu důvěřuješ?“ „Kdo má ve třídě nejsilnější slovo?“ „Koho mají učitelé rádi?“ „Kdo má dobré nápady?“ „S kým je legrace?“ „Cítil ses v naší třídě někdy opuštěně?“ „Co děláš, když se zrovna neučíš?“ A žáci na otázky na svých papírech postupně odpovídají. Dotazníky mohou být anonymní. Jaké otázky učitel zvolí, závisí na situaci ve třídě, na problému, který chce řešit.

Dospělejší mládeži je možné už před zadáním testu vysvětlit, jaký problém se bude řešit, že jde o vztahy ve třídě a problém šikanování, dozvedí se, že test bude anonymní. Hned na začátku by měli být žáci seznámeni s definicí šikanování. Pak je možné přistoupit k zadávání otázek: „Myslíš si, že vaše třída je dobrý kolektiv?“ „Jaké bylo tvoje poslední vysvědčení?“ „Patříš ve třídě do nějaké party?“ „Jakou známku jsi dostal na vysvědčení z chování?“ „Ublížíje ti někdo ze třídy nebo ze školy či z jiné školy?“ „Jak ti ubližuje? Nadávkami,

poškozováním věcí, bitím, nebo jinak?“ „Zastal se tě někdo?“ „Svěřil ses někomu?“

Děti se svěřují kamarádům, rodičům a pak teprve pedagogům.

Zadávání anket, dotazníků usnadňuje zjištění, jaké postavení ve třídě děti mají, jestli tam nejsou narušeny sociální vztahy. Pokud něco není v pořádku, je nutné včas hledat řešení.

Učitel musí být vnímavý k atmosféře ve třídě, musí si všímat chování a jednání žáků. Všimá si, jestli se na adresu některého z žáků častěji ozve posměšná až urážlivá poznámka, ale i jak na to žák reagoval, jak se staví k přezdívkce, kterou mu spolužáci dali. Učitel by neměl přehlédnout, že některý žák je většinou osamocený, že o něj nikdo nemá zájem. V některém případě takový žák častěji vyhledává pozornost učitele. Žáka, kterého ostatní přehlíží, je potřeba povzbudit, posílit jeho sebevědomí, než se bude třeba chtít prosadit nějakým negativním způsobem. Může se stát, že žák je v poslední době vystrašený, má-li promluvit před třídou, mívá často pošpiněný oděv, své věci v nepořádku, přestože byl ještě před nedávnem velmi pečlivý. To nám také může signalizovat, že něco není v pořádku. Prostě je důležité, aby se učitel o žáky zajímal a aby oni cítili, že mu mohou důvěřovat.

Jestliže dojde k vyšetřování šikanování, nemůže se hned začínat u viníků, protože by se stejně nepřiznali. Ani u obětí by to nedopadlo lépe. Mají z agresorů strach, že se jim za žalování pomstí. Nejprve se musí zjistit všechny možné okolnosti, hlavně, kteří žáci se na šikaně podíleli. Je třeba si vytipovat svědky, promluvit si s kamarádem oběti nebo aspoň se žákem, který s obětí sympatizuje. Rozhovor se svědky nebo s kamarádem oběti by měl být bezprostřední, neměl by působit jako vyšetřování. Je možné např. požádat žáka o pomoc s donesením pomůcek do kabinetu a využít toho k rozhovoru. Nemělo by se tím vzbudit podezření agresorů. Důležité je rovněž pohovořit si s rodiči oběti, jestli nepostřehli na dítěti nějakou změnu. Pak by se teprve mohlo promluvit se šikanovaným žákem. Musíme ho povzbudit, poradit mu, jak se má chovat, kdyby ho znovu agresori napadli. Musí si uvědomit, že není sám, že ostatním na něm záleží, je třeba, aby se zbavil strachu. Vyšetřování takovéto události

rozhodně nemůže probíhat se všemi zúčastněnými pohromadě. Oběť, svědci, iniciátoři, agresori, každý má v případě určitou úlohu, všem se je třeba věnovat samostatně. K vlastnímu vyšetřování agresorů dojde až nakonec, ale výsledky musí probíhat odděleně a je nutno zajistit, aby se mezi sebou nemohli domluvit. Také je třeba jim dát najevo, že už jsou fakta známa. Mělo by se s nimi jednat důrazně, s jistotou. Při výsledku jednotlivých iniciátorů šikany je možné vyžadovat, aby na jednotlivé otázky odpověděli písemně. To se pak hodí při jednání s jejich rodiči nebo i v další části vyšetřování. Potom může dojít ke konfrontaci výpovědi iniciátorů nebo i všech účastníků šikany. Dá se předpokládat, že budou svádět vinu jeden na druhého.

Při vyšetřování šikany je patrný rozdíl v jednání s jednotlivými účastníky. K obětem je třeba přistupovat mírně, posílit jejich sebedůvěru, sebevědomí. Naopak s agresory je třeba jednat rozhodně, s jistotou, patřičně jim dát najevo, čeho se dopustili a jaké následky jejich jednání může mít. Přesto by měli vědět, že mají šanci důsledky svého chování napravit.

2. Už na to sám nestačí. Není to jediný případ ve třídě, je více takových projevů na škole. Nebude vyšetřovat inkognito. Musí udělat dost velký třesk, dát najevo, že jsme zjistili, že víme o hrozném nešvaru na naší škole a trpět to nebudeme. Ředitel promluví ostře do rozhlasu. Napsat rodičům dopis, v první větě bude pozitivní sdělení (Naše škola dosahuje velmi dobrých výsledků v matematice a angličtině.) Ale objevila se šikana. Pokud byste si něčeho všimli, ihned informujte. Pokud by vaše dítě bylo obětí nebo agresorem, bude se postupovat podle,.... Nesmí dojít k tomu, že by kdokoli ze zaměstnanců školy nad tím mávnul rukou, nebo to zlehčil. Boj je otevřený. To vlastní šetření probíhá přibližně jako výše. Nebudeme to tajit. Musíme to projednat s rodiči, agresory potrestat, napravit pocuchané sociální vztahy. Obyčejně takováto akce propukne, když se na chodbě objeví krev, nebo ho shodili ze schodů, že si něco zlomil a odvezla ho záchranka. Někdy se musí volat policie, ale ta toho moc nezmuže, je lepší zavolat přímo kriminálku, ta má s takovými případy zkušenosti a jsou tam na tyto problémy specialisti. S rodiči mluvit pouze komisionálně (ředitel,

výchovný poradce, třídní učitel) a klidně ať je u toho i ten žák. Oznamit, co dítě udělalo, přesně jsme si zjistili.... nesmíme říct od koho. Přesné informace máme od oběti, která si všechno zapisovala. Žák se musí před rodiči přiznat, že se přiznal k tomu, co udělal, dělal. Odeslat je za dveře, mi se poradíme a sdělíme vám výsledek jednání. My to s ním ještě zkusíme, tentokrát mu dáme ředitelskou důtku, podmíněné vyloučení, ale v případě pokračování bude následovat,... Možné je volat rodiče na přestupkové řízení. Rodičům pak vadí, že to vědí všichni okolo, např. na malé vesnici. Pokud vyšetřování nezvládne škola sama, volají se poradenská pracoviště, která s vyšetřováním pomohou. Pokud se zdá, že by mohlo jít o trestný čin, ihned volat policii. Musí se pracovat se vztahy, pak teprve trest. Mínění třídy posouvat proti agresorům. Někdy oběť nebude několik dní chodit do školy. Je to pro ni ochrana. Je třeba mezitím, ve třídě změnit vztahy, oslabit vliv agresora ve třídě, pak se oběť opět může vrátit do školy. Zapojí se třídní učitel, zapojí žáky, aby psali oběti sms ky, aby jí nosili sešity na opisování.

(Stejskal, přednáška Násilí ve výchově)

Měli bychom se také držet těchto zásad:

- Nikdy nevyšetřovat svědka, nebo oběť společně s agresorem.
- Oběť se nikdy nesmí ponechat svému osudu.
- Umění nejednat je občas stejně důležité jako umění jednat. (Není nic horšího, než se pustit do případu, který nedovedeme nebo nemůžeme dokončit).

(Stejskal, přednáška Násilí ve výchově)

Abychom odhalili v kolektivu dětí agresi a šikanování a mohli poskytnout první pomoc při šikanování, je velmi důležité, znát léčky a „chytáky“, které na nás čekají. Musí nám být již dopředu jasné, že do skrytého života nemocné skupiny je obtížné proniknout:

(Kolář, 2001, s. 51)

Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace.
Agresori často úporně a vynalézavě lžou, používají falešných svědků a nutí oběti ke lhaní či odvolání výpovědi.
Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“.
Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu.
Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování.
Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování. Agresor je osoba sympatická, v učení úspěšná, pedagogům vychází vstříc a plní jejich požadavky.
Někteří učitelé vidí v šikaně své selhání a neohlásí ji.
Vyšetřování agresorů i oběti probíhá současně.
Berou se vážně výpovědi falešných svědků.
Zlehčování celé události.
Oběť se nechá odejít ze školy, případně se převede do vedlejší třídy.
Nerozlišuje se mezi počáteční a pokročilou šikanou.
Pedagog vyšetřuje šikanu přímo ve třídě.
Nachází se na: http://www.skolspec.cz/dokumenty/janouskova/reseni_sikany.pdf

Šikanovaná oběť – bývá často nějak znevýhodněna. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Má strach nám prozradit agresora a z toho důvodu nám odmítá o průběhu šikany podat informace. Zároveň je pro ní ponižující se svěřovat s tím jak jí bylo ubližováno.

(Vágnerová, 2003, s. 54)

To samé **svědci** – ti mají z agresorů také strach, zároveň berou své svědectví jako „bronzování“. Pokud je kolektiv již v pokročilém stádiu onemocnění, nemá pedagog zpravidla na odhalení pravdy žádnou šanci.

Agresori – záměrně a vynalézavě lžou, pod vlivem sebeklamu překrucují fakta. Používají falešné svědky. Ovlivňují a zastrašují svědky i oběti a nutí

je ke lhaní k odvolání výpovědi. Překrucují fakta, mění role a celou skutečnost umí otočit na ruby. Pokud však agresory podporují ostatní členové skupiny, je mimořádně těžké jejich lži odhalit a prokázat.

Někteří **rodiče agresorů** – chrání své děti za každou cenu, za žádnou cenu si nechtějí přiznat, že jejich dítě šikanovalo slabší spolužáky, že jednalo jako „nenormální“ člověk, jako tyran. Nepřijímají výsledky vyšetřování, odmítají jakékoliv objasnění a svoje dítě chrání všemi prostředky. Poměrně často se však nepodaří vysvětlit rodičům agresorů, že odhalené „legrace“ jsou pro týranou oběť velkým utrpením. Stává se potom, že škola musí udělat opatření bez dohody s rodiči. Tyto jednání bývají velice komplikované, citlivé a napjatější.

Rodiče oběti – se obávají a odmítají při vyšetřování spolupracovat. Trvají na tom, aby agresori nabyli potrestání a aby se hlavně vůbec nic nedozvěděli. Bojí se o zdraví a život svého dítěte. Chtějí pouze, aby jejich dítě nenápadně a tajně odešlo ze školy. Tvrdí, že kdyby se agresori dozvěděli, že jejich dítě proti nim svědčilo, tak ho najdou kdekoli a zmrzačí ho nebo ho zabijí. To je argumentace, kterou je nutno brát velmi vážně. V nejzávažnějších případech se někdy stává, že rodiče šikanované dítě skryjí, přeruší jakýkoliv kontakt a nedovolí žádné vyšetřování. Výjimečně někteří z těchto rodičů podají trestní oznámení na policii nebo k soudu. Odborné vyšetřování se vyznačuje tím, že se speciálně zaměřuje na zajištění bezpečnosti oběti. Chybou při jednání je nerespektování jejich strachu rodičů a nekvalifikované zasahování bez jejich svolení. Chybou je však i to, když se pouze respektují obavy rodičů. Rodičům oběti se vyhoví, oběť se nechá ze školy odejít, ale šikana běží dál a roli oběti přebírá jiný žák.

U pokročilých stadií destrukce sociálních vztahů, kdy dochází k prorůstání šikanování s oficiální strukturou skupiny (pátý stupeň onemocnění) se může stát, že pedagog nevědomě brání vyšetřování. Iniciátorem šikanování bývá v těchto případech sociálně velice zdatný a celkově sympatický jedinec. Dokáže s pedagogy velmi dobře spolupracovat, vychází jim vstříc a plní jejich požadavky. Pomáhá jim dosahovat jejich výukových záměrů a udržovat kázeň. Často je považován za jednoho z nejlepších žáků. Ve skupině dětí se vyskytují skutečně velmi úspěšní, avšak charakterově a duchovně zakrnělí žáci, z nichž se malá

ale významná skupinka věnuje šikanování jako svému „hobby“. Je tedy chybou, když se pedagog nechá oklamat bezvadným chováním a při vyšetřování předem vyloučí jako pachatele slušné a úspěšné žáky. Někdy je tato chyba korunována tím, že se pedagog s důvěrou na agresora obrátí a požádá ho o pomoc při hledání odpovědi. Pedagog se musí v rámci své odbornosti naučit vyhledávat projevy a signály, které souvisejí se skrytým životem skupiny.

(Kolář, 2001, s. 53 – 62)

2.6.3 Kroky po vyšetření šikany

Okamžitě po skončení vyšetřování šikanování když víme, co jsme potřebovali vědět, začneme s nápravou. Vyšetřování, byť úspěšné, samo o sobě nemá podstatný účinek na změnu momentálního stavu, ačkoliv se vždy do určité míry prolíná s nápravou.

Pro první pomoc lze použít dvě zásadně odlišné metody:

1) Metoda vnějšího nátlaku

Vnější nátlak neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi velmi využíván. Většinou je tím jediným, na co pedagogové v boji proti šikaně spoléhají, nesmějí se však při ní dělat hrubé chyby, což se často děje.

Záměr je prostý – přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a dodržování stanovených oficiálních norem.

Potřeba razantnosti a potřeba zajistit bezpečí všem ohroženým vyžaduje, aby metoda zahrnovala tyto tři součásti:

- individuální nebo komisionální pohovor
- oznámení o potrestání agresorů před celou třídou
- ochranu oběti.

Předpokladem konání pohovoru s agresory a jejich rodiči je úspěšné dokončení vyšetřování případu. U zárodečných podob šikanování u dětí často postačí vyvinout pedagogický nátlak mezi „čtyřma očima“, nebo při setkání pedagoga, agresora a jeho rodičů. Ve vážnějších případech počátečních a rozhodně vždy u pokročilých stádií je potřebné uplatnit nátlak prostřednictvím komisionálního

pohovoru. Složení komise může být různé, záleží na typu školy a dalších okolnostech. Užitečná je účast třídního učitele, výchovného poradce, vychovatele, ředitele a mistra. Nedoporučuje se, aby bylo na komisionální pohovor pozváno najednou více agresorů se svými rodiči. Významná skupina rodičů nedokáže přijmout fakt, že se jejich dítě chovalo jako brutální agresor, a postaví se na obranu svého dítěte. Hrozí zde, že se rodiče agresorů sjednotí proti oběti nebo svědkovi.

Důležitá je citlivá snaha zmírnit šok rodičů z informace přesvědčit je, že nechceme dítěti ublížit, ale pomoci mu. V případech kdy se to podaří, dává to naději na jejich konstruktivní přístup k selhání dítěte a na východisko k řešení.

Rodiče seznámí s rozhodnutím o problému, člověk, který případ vyšetřil a má všechny potřebné poznatky k dispozici. Při sdělování těchto fakt, nesmí prozradit své zdroje informací. Nezbytná součást nátlakové metody je informovanost žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Úkolem pedagoga je přesvědčit žáky, že pracovníci školy dokáží spolehlivě zajistit ochranu slabých před silnými a respektování kázeňských norem školy. Samotný akt oznámení o potrestání viníků nelze přeceňovat. U pokročilých šikan nepřináší zásadnější výchovný účinek. Svůj význam má však i zde a nelze ho vynechat. Škola tím vyjadřuje jednoznačně a pevně stanovisko „Šikanování nebude trpěno! Viníci budou při odhalení potrestáni!“

Bezpečnost oběti může být posílena některým z následujících způsobů:

- setkáváním pedagoga s loajálními informátory
- stanovení ochránce oběti
- sledováním situace ve kolektivu, včetně docházky oběti
- zprostředkováním péče v odborném zařízení a udržovat kontakt s jeho pracovníkem
- vytvoření „horké linky“ s rodiči

Komise použije tyto výchovná opatření:

- třídní, ředitelskou důtkou, podmíněčné vyloučení a vyloučení ze studia
- sníženou známkou z chování
- přestupem do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny
- vyloučí žáka ze školy
- zajistí se souhlasem rodičů dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu
- umístění může být i na základě předběžného opatření, ústavní nebo ochranné výchovy

(Kolář, 2001, s. 120 – 125)

2) Metoda usmíření

Metoda usmíření je od metody vnějšího nátlaku nápadně odlišná. O změnu se usiluje prostřednictvím svěřováním odlišných pocitů jednotlivých aktérů a podporováním schopností agresora vcítit se do oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení. Tato metoda je vlastně předstupněm minimální léčby celé nemocné skupiny, zasažené „virem“ šikanování. Pokouší se nikoliv v celé, ale ve zjevně nemocné části skupiny změnit vztahy, především mezi oběťmi a agresory, k lepšímu.

Metoda poskytuje překvapující nápravné činnosti. Tuto metoda lze použít pouze omezeně. Lze jí úspěšně uplatnit v poměrně malém měřítku, a to hlavně z důvodu malého počtu „nalomených“ násilníků. Jednoznačně má své místo při nebrutálních formách prvního a druhého stupně šikanování u dětí mladšího školního věku.

Není lehké posoudit, zda je metoda usmíření skutečně vhodná pro daný případ. Je to pouze možnost, kterou stojí za to zkusit. Při vhodném a odborném použití nehrozí větší nebezpečí obětem a vždy se dosáhne přinejmenším částečného pozitivního efektu. Pokud není účinek takový, jaký bychom očekávali, je možné použít jinou metodu řešení.

Při uplatňování metody usmíření je rozumné zachovat následující posloupnost kroků jako je:

1. Nejnutnější diagnostika

Nejnutnější diagnostika:

- a) rozhovor s informátory a oběťmi.
- b) nalezení vhodných svědků.
- c) individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.

2. Rozhovor s obětí

3. Rozhovor s agresory

4. Společné setkání a hledání nápravy

Vzhledem k nevhodnosti metody u pokročilých stadií a závažných forem šikanování je nutné, aby pedagog měl k dispozici základní diagnostické poznatky a bezpečně věděl, že se jedná o počáteční stadium šikanování. Diagnostika mu zde neslouží k potrestání, ale jako východisko pro volbu metody a postupu. Aplikovat metodu usmíření nahodile, bez kvalifikovaného posouzení stavu onemocnění skupiny a orientačních znalostí vnějšího obrazu by bylo velmi nezodpovědné.

(Kolář, 2001, s. 125 – 129)

3 Praktická část

3.1 Záměr praktické části

Během vypracování praktické části této bakalářské práce byly zpracovány informace a data získaná prostřednictvím zkoumaných chlapců, rodičů dětí a metod jako jsou dotazníky, pozorování, rozhovory a studia dokumentací. Účelem zpracování těchto poznatků bylo ověřit, jak jsou informováni chlapci v našem výchovném ústavu a jejich rodiče o poruše chování, kterou nazýváme šikana a díky podkladům ze získaných informací vytvořit opatření proti šikaně.

Veškeré předložené předpoklady vznikly během práce s odbornými materiály, informací a z mých osobních zkušeností. Všechny tyto předložené předpoklady budou ověřovány zde již jmenovanými metodami.

1. Je možné se domnívat, že větší část dotazovaných zvládne popsat co to je šikanování a zúčastnila se šikanování jako svědek nebo účastník.
2. Je možné si myslet, že větší část tázaných vyjádří souhlas s odchodem agresora a ne oběti z kolektivu, přitom se domnívá, že šikanování nelze předejít.
3. Dá se předpokládat, že větší část dotazovaných si nevysvětluje šikanu jako problém celého kolektivu, ale jenom jako záležitost přímých účastníků, to znamená agresora a oběti.

3.1.1 Charakteristika zkoumaných chlapců

Všichni lidé jsou od sebe něčím rozdílní a zrovna tak chlapci z našeho výchovného ústavu se od sebe navzájem odlišují určitými vlastnostmi, zážitky, dovednostmi a zkušenostmi. Jsou nezaměnitelnými osobnostmi, současně jsou také členy různých sociálních skupin, kde žijí určitým způsobem života, a proto mají mnoho společných vlastností s ostatními členy těchto sociálních skupin. Pocházejí z rodin a jsou členy různých part, s kterými vykonávají různé aktivity.

Pro potřeby této práce byli vybráni chlapci z výchovného ústavu v Chrastavě, do zkoumané skupiny jsem vybral 16 žáků ze základní praktické školy a 16 žáků z odborného učiliště. Jedná se o chlapce, kteří byli se mnou ochotni spolupracovat, jelikož tato spolupráce je vázaná na jejich dobrovolnosti.

V ústavu je nyní umístěno 37 žáků, jsou to pouze chlapci, jelikož náš výchovný ústav je pouze chlapecký. Z toho navštěvuje 21 dětí 7., 8. a 9. ročník základní praktické školy a ostatních 16 chlapců dochází do odborného učiliště.

Vyučování probíhá podle vzdělávacího programu zvláštní školy, který schválilo MŠMT ČR dne 20.6.1997 pod č.j. 22 980/97–22 jako učební dokument pro zvláštní školy ve smyslu § 39 odst.1 zákona č.258/1996 Sb. s platností od 1. 9. 1997.

Obsahuje: Cíle výchovně vzdělávací práce ve zvláštní škole, učební plán zvláštní školy, učební osnovy pro 1. – 9. ročník zvláštní školy (19 předmětů).

Podle nového školského zákona se školy vzdělávající žáky s mentálním postižením staly od 1. ledna 2005 školami základními.

Nástupnickou organizací zvláštní školy se stala základní škola praktická se vzdělávacím programem zvláštní případně pomocné školy.

Nachází se na: <http://www.vuppraha.cz/clanek/142>

Většina těchto chlapců docházela v místech svých bydlišť ze začátku do základních škol, z kterých pro jejich nepřizpůsobivost, nedostatečné školních výkony a chování byli po předchozím vyšetření v pedagogicko – psychologické poradně, a se souhlasem rodičů přeřazeni do tříd základních praktických škol, odkud se později dostali až do výchovného ústavu. Zařazení do výchovného ústavu předcházelo pedagogické, psychologické a etopedické vyšetření, které prodělali v diagnostickém ústavu. Do našeho výchovného ústavu jsou chlapci přidělováni s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou soudem, jenom v ojedinělých případech mají předběžné opatření. Do výchovného ústavu bývají umístěni z důvodů naprosto nevhodného rodinného prostředí nebo jejich naprosto nevhodného chování neslučitelného s normami naší společnosti (viz. kapitola 1.1. Seznámení s naším ústavním zařízením). V ústavu byli umístěni

během školních let 2004–2009. Někteří chlapci se znají již z místa svého bydliště, protože většina jich pochází z Ústeckého kraje a nebo z diagnostických a výchovných ústavů, kde byli umístěni již dříve.

Celkový počet spolupracujících chlapců

Tabulka č. 2

Počet chlapců	Praktická škola	Odborné učiliště
32	16	16

Seznam chlapců základní praktické školy

Tabulka č. 3

7., 8. ročník praktické školy

Jména chlapců	Narození	Výchovné a ochranné opatření	Umístění do VÚ v roce
Lukáš B.	1994	ÚV	2007
Silvestr D.	1994	OV	2007
Jiří T.	1994	ÚV	2008
Josef F.	1993	ÚV	2007
Tomáš S.	1994	ÚV	2007
Michal P.	1993	ÚV	2008
Jiří P.	1993	ÚV	2008
Dušan S.	1993	ÚV	2007

Tabulka č. 4

9. ročník praktické školy

Jména chlapců	Narození	Výchovné a ochranné opatření	Umístění do VÚ v roce
Jiří G.	1993	OV	2008
Michal G.	1993	OV	2007
Jakub K.	1993	OV	2008
Bartoloměj F.	1992	ÚV	2009
Petr H.	1993	ÚV	2008
Marek Č.	1993	OV	2007
Petr H.	1992	ÚV	2008
Marek G.	1992	ÚV	2007

Seznam chlapců odborného učiliště**Tabulka č. 5**

1. ročník odborného učiliště

Jména chlapců	Narození	Výchovné a ochranné opatření	Umístění do VÚ v roce
Robert B.	1991	OV	2007
Michal D.	1992	OV	2008
Jiří J.	1992	ÚV	2007
Martin Š	1992	ÚV	2007
Boris G.	1992	ÚV	2008
Dušan Š.	1992	ÚV	2008
Tomáš Š	1992	ÚV	2006
Lukáš B.	1992	ÚV	2007

Tabulka č. 6

2. ročník odborného učiliště

Jména chlapců	Narození	Výchovné a ochranné opatření	Umístění do VÚ v roce
Lukáš Š	1991	OV	2006
Josef A.	1991	ÚV	2007
Tomáš B.	1991	ÚV	2006
Michal Č	1991	ÚV	2006
Martin M.	1991	ÚV	2005
Jakub K.	1992	ÚV	2007
Petr Č	1991	ÚV	2007
Patrik P.	1992	ÚV	2008

(výchovné záznamy)

3.1.2 Charakteristika zkoumaných rodičů

Spolupráce s rodiči je poslední dobou velice problematická, jejich rodiny jsou téměř nefunkční a nebo dokonce nefungují vůbec, mnozí rodiče zpochybňují problémy svého dítěte a obviňují z nich společnost a to všechno s nimi veškerou spolupráci neustále jenom zhoršuje. Z toho důvodu jsem kontaktoval rodiče dětí z 2. stupně základní školy, která je v místě mého bydliště.

Rodiče pro tento výzkum byli osloveni náhodně, nejvstřícnější byly ženy a myslím si, že vzdělání jejich zájem o tuto problematiku nijak neovlivňovalo. I když nejochotněji spolupracovaly ženy se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou, nejmenší ochota byla u klientů se základním vzděláním. Spolupracovalo s námi celkem 30 rodičů.

Tabulka č. 7

Muž nebo žena		Vzdělání rodičů			
Muž	Žena	ZŠ	SOU	SŠ	VŠ
4	10	-	4	4	3
4	3	1	4	3	-
4	4	1	3	2	2
-	1	-	-	3	-

3.2 Výzkumné metody

Během výzkumu byly použity tyto metody:

- 1. dotazník**
- 2. rozhovor**
- 3. pozorování**
- 4. studium dokumentace**

3.2.1 Metoda dotazníku

Jako první metoda bude použita k výzkumu o šikaně metoda dotazníku, touto metodou bude prováděn průzkum mezi chlapci výchovného ústavu. Dotazník je vlastně něco jako metoda psaného řízeného rozhovoru, při kterém jsou získávány od klientů písemné odpovědi. Zadávání dotazníku klientům není tak časově náročné jako provádět rozhovor a umožňuje získat údaje od velkého množství klientů během krátkého časového úseku. Při sestavování dotazníků je třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu.

Dotazník je jedním z nejběžnějších nástrojů pro sběr dat, je jednou z různých metod průzkumu. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od klientů. Oproti jiným metodám průzkumu (jako například osobní nebo telefonický rozhovor, pozorování, skupinový rozhovor, atd.) je možné prostřednictvím dotazníku získat informace s mnohem menší námahou a levněji. Dále se výsledná data dají mnohem jednodušeji zpracovávat. Přes tyto výhody

může být sestavení a správné vyhodnocení dotazníku dost obtížné, obzvláště pokud jej nezpracovává odborník. Otázky mohou být špatně formulovány, navržené odpovědi nemusí poskytovat potřebný prostor pro vhodné odpovědi, forma nebo obsah dotazníku může odradit od dokončení jeho vyplňování a nakonec ani výsledky nemusí být dostatečně relevantní pro naplnění cíle dotazování.

Dotazníky mívají otázky otevřené (nestrukturované) nebo uzavřené (strukturované), může to být také dotazník s kombinovanými otázkami. Uzavřené otázky se lépe zpracovávají a vyhodnocují. Naopak z otevřených otázek můžeme získat více informací, jelikož respondent v nich má více prostoru k tomu, aby se mohl rozepsat. Před vyplněním dotazníku je dobré objasnit buď písemně, nebo ústně, k čemu bude vyplněný formulář použit.

Problémem dotazníku může být věrohodnost získaných dat. Vyžaduje pečlivou teoretickou přípravu, zejména formulaci cíle. Z hlediska hypotéz se jednotlivé otázky pečlivě stylizují a postupně se zaměřují na podstatné stránky zkoumaných jevů a procesu. Dotazník se obvykle ověřuje na malém vzorku respondentů. Otázky musí být obsahově a stylisticky promyšlené i gramaticky správné. Aby výsledek odpovídal očekávání, je nutno věnovat velkou pečlivost přípravě, zadávání a také vyhodnocování získaných údajů.

Zásady pro sestavování dotazníku:

- srozumitelnost a jasnost otázky, přiměřenost věku
- adekvátní počet otázek
- jasné instrukce (počet možných odpovědí, čas na vyplnění dotazníku,...)
- nedávat dvě otázky v jedné
- nedávat intimní otázky, pokud odpovědi nemohou zůstat jen čistě důvěrné
- zajistit anonymitu (je-li nutná)

Nachází se na: http://www.ped.muni.cz/wtech/elearning/Pedag_diagnostika.pdf

Základní informace o dotazníku:

- co by měl dotazník splňovat,
- jakou strukturu by měl mít dotazník,
- jaké typy otázek v dotazníku zvolit,
- jak formulovat jednotlivé otázky,
- jak motivovat respondenty k vyplnění dotazníku,
- jak se vyvarovat nejběžnějších chyb.

Výhody dotazníku:

- jedna z nejlevnějších metod průzkumu
- jednoduše se zpracovává a vyhodnocuje
- jedna z nejméně dotěrných metod průzkumu – respondent jej může vyplnit i v klidu doma
- jednoduchý na vyplnění – téměř každý alespoň jednou v životě vyplňoval dotazník

Nevýhody dotazníku:

- může být obtížné získat respondenty
- v dotazníku je snadnější vyplnit nepravdivé informace
- redukuje komunikaci, protože 90 % komunikace je nonverbální – dotazník ji nedokáže zachytit

Nachází se na: <http://www.dotaznik-online.cz/>

Dotazník by měl obsahovat tři části:

Ve vstupní části by měly být uvedeny cíle dotazníku a pokyny k jeho vyplnění.

V druhé části předložíme vlastní otázky.

Na konci dotazníku bývá poděkování za spolupráci.

Má-li být dotazníkem získaná odpověď směrodatná, je třeba dávat dotazník v písemné formě pouze dospělým osobám s přiměřenou inteligencí (u oligofrenních jedinců nastávají někdy v používání dotazníku komplikace) a dětem nad deset let. Mimoto musíme zkoumané osoby předem kladně motivovat k odpovědnému vyplňování dotazníku. Výsledky získané dotazníkem můžeme

zpracovávat kvantitativně, statistickými metodami, ale důležité je také kvalitativní hodnocení výsledků.

Nachází se na: http://www.ped.muni.cz/wpsy/stud_materialy/koh_dotaznik.htm

3.2.2 Metoda rozhovoru

Rozhovor je prostředkem vytvoření vztahu, spolupráce, která vede k potřebné změně. Aby pracovník skutečně rozpoznával potřeby klienta a povzbuzoval ho k další aktivitě, musí se naučit aktivnímu naslouchání, které poskytuje dostatek zpětných vazeb. Dovednost naslouchat se nezabývá jenom pochopením věcného obsahu zprávy, ale umožňuje vnímat i její emoční stránku.

(Švingalová, 2004, s. 22)

Metoda rozhovoru je založena na přímém dotazování, tedy na verbální komunikaci výzkumného pracovníka s respondentem nebo s více respondenty. Způsoby užití této metody rozlišujeme podle několika kritérií. Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovory individuální (výzkumný pracovník pracuje jenom s jednou osobou) a rozhovory skupinové (např. besedy s rodiči o jejich zkušenostech z integrace zdravotně postižených žáků), kdy se účastníci vzájemně inspirují, doplňují, vyjadřují analogické zkušenosti nebo rozdílné názory, z nichž se často dozvíme více, než při rozhovorech individuálních. Získané poznatky je však těžší zpracovat, protože někdy mluví více lidí najednou, skáčou si do řeči apod.

Podle struktury otázek se rozlišuje rozhovor:

Standardizovaný rozhovor (strukturovaný) – probíhá podle otázek, jejichž znění a pořadí jsou přesně určeny a alternativy odpovědí jsou předem připraveny (je to vlastně dotazník zadávaný ústní formou). Jeho výsledky jsou snáze zpracovatelné, ale míra poznatků je poměrně nízká.

Polostandardizovaný rozhovor – rovněž nabízí respondentovi alternativní odpovědi, ale dotazující klade doplňující a upřesňující otázky.

Nestandardizovaný rozhovor (nestrukturovaný) – probíhá pružněji. I zde si výzkumný pracovník musí připravit základní okruhy otázek, které bude klást, ale jejich obsah, pořadí a formulace závisí na tazateli, který se přitom nemusí přidržovat žádného schématu.

Požadavky vztahující se k efektivitě této metody jsou shodné s metodou dotazníku. Základním požadavkem je formulovat otázky tak, aby ovlivňovaly hypotézu výzkumu – nejde o pouhé sbírání faktů nebo názorů lidí na určité jevy.

Nachází se na: <http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/Metody-empirickeho-zkoumani>

Rozhovor může být:

Řízený, jestliže máme předem vytyčený cíl i cestu, jak k němu chceme dojít, tj. otázky a alternativy jsou předem dány. Iniciativu rozhovoru má dospělý. Výhoda rozhovoru je kvantifikace. Nevýhodou je malá bezprostřednost, nedozvíme se většinou více, než na co jsme se ptali.

Neřízený, když je iniciativa spíše na straně dotazovaných, ale rozhovor probíhá víceméně jako volné vyprávění dětí nebo rodičů. Je potřeba v rozhovoru ponechat dítěti dostatek prostoru, zvláště pokud je dítě ochotno volně hovořit.

Podle počtu účastníků, kteří se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovor skupinový a individuální. Při rozhovoru s klienty musíme zajistit klidné prostředí, tento čas patří pouze nám a řešení předem daného tématu. Samotné vedení rozhovoru není snadné, nejde jen o nezávazné popovídání si. Proto bychom se měli řídit některými zásadami, zkušenostmi a doporučeními:

Při vedení rozhovoru by se měly dodržovat určité zásady:

Empatií (vcítěním) dáváme najevo verbálními projevy, klientovi je nutno dát najevo vztah k němu a zájem o něj.

Důležitá je autentičnost (přirozenost), při rozhovoru by měla vzniknout přirozená atmosféra, je dobré občas zavtipkovat nebo sdělit některé podrobnosti o sobě, avšak je nutno zachovat určité limity a hranice mezi námi a klientem.

Neměla by chybět akceptace, to znamená citové přijetí klienta, pozitivní postoj ke klientovi, jeho pozitivní hodnocení.

(Moussová, 2002, s. 43)

Aby rozhovor s klienty přinesl výsledky v řešení sledovaného problému, musíme se řídit mnoha ověřenými zásadami.

Důležité je navázat vztah mezi pedagogem a klientem, přesvědčit ho o naší snaze nalézt pro něho co nejlepší řešení.

S klientem při rozhovoru jednáme jako s partnerem, s nímž řešíme společný úkol.

Pro provedení rozhovoru máme připravené otázky, podle kterých postupujeme.

Rozhovor vedeme s profesionálním odstupem a zároveň se zaujetím.

Situace při rozhovoru se vyvíjí podle toho, jak jsou otázky formulovány, nejsou vhodné otázky, kterými vnucují klientovi svůj názor a určitou odpověď.

Otázky klademe nejprve všeobecnější, aby klient mohl odpovídat nenuceně, a teprve podle potřeby je doplňujeme otázkami podrobnějšími.

V případě potřeby požadujeme obsáhlejší odpovědi a vysvětlení.

Důležité je i pořadí otázek, obvykle volíme takové, které navodí takovou atmosféru, v které se bude klient cítit příjemně a uvolněně a později volíme otázky méně příjemné.

Při rozhovoru sedíme s klientem proti sobě a to tak, abychom se dívali navzájem do očí a ne pedagog za katedrou a klient v lavici.

Pokud si pedagog dělá při rozhovoru zápisky, má je položené tak, že klient musí mít možnost si je přečíst. Je možné dělat záznamy z rozhovoru také použitím magnetofonu či videozáznamu, tázaný musí být o formě záznamu včas informován a dát k ní souhlas.

Občerstvení by měli dostat oba nebo nikdo.

Neměl by rušit zvonící telefon, neměl by stále někdo klepat na dveře, musí se zajistit klid pro rozhovor.

Je lépe klientovi dotaz několikrát zopakovat, aby ho zcela pochopil.

Na závěr rozhovoru můžeme shrnout poznatky, které jsme získali a doporučit další postupy.

(Tomická, přednáška Základy výchovného poradenství)

V rozhovoru by měly být obsaženy také tyto čtyři důležité části:

Je třeba navodit atmosféru, důvěru a spolupracovat s klientem.

Je důležité předložit klientovi pravdivé informace a zaměřit se na konkrétní problém.

Je třeba nastínit klientovi perspektivu o otevřené budoucnosti, která mu přinese naději.

Mělo by z nás být cítit, že jsme porozuměli problému klienta.

(Mousová, 2002, s. 16)

Účelem metody rozhovoru v bakalářské práci je zjistit si, jak dalece jsou rodiče informováni o šikanování a jaká je možnost zabránit šikanování ve výchovném ústavu. Rozhovor obsahuje 8 otázek, na které odpovídalo celkem 30 rodičů. Rodiče pro tento výzkum byli vybíráni náhodně. Jednalo se o rodiče dětí z 2. stupně základní školy, která je v místě mého bydliště.

3.2.3 Metoda pozorování

Pozorování je záměrným, cílevědomým a plánovitým sledováním smyslově vnímatelných jevů. Pozorování je základní diagnostickou metodou, která je neodmyslitelnou součástí všech dalších metod. Pomocí pozorování se dovídáme o přirozeném průběhu psychických jevů bez umělého zásahu do jeho vzniku, průběhu a výsledku.

(Mousová, 2002, s. 39)

Pozorování lze v pedagogické praxi využít během celého výchovně vzdělávacího procesu, jak školního, tak i mimoškolního. Velmi cenné informace poskytuje pozorování v přirozených podmínkách a při přirozených činnostech, zejména při učení a hře. Pozorování využíváme v praxi také v kombinaci s dalšími metodami, např. s rozhovorem.

(Švingalová, 2004, s. 26)

Je to přirozená metoda, která je používána neustále v běžném životě. Při pozorování se musíme snažit o co největší objektivitu, jelikož pozorování umožňuje spolehlivě zachytit pouze vnější vzhled a chování včetně verbálních projevů. Předmětem pozorování může být jak jedinec, tak celá skupina.

Rozlišujeme:

- introspekce – sledování a popis vlastního prožívání
- extrospekce – plánovitě, systematické, záměrné sledování projevů jiného člověka

Zásady pozorování:

- plánovitost
- systematicčnost, soustavnost
- přesnost a objektivita

Předmětem provedeného pozorování byly tyto projevy:

- neverbální projevy chlapce (tělesná aktivita, celkový vzhled, rychlost a koordinaci pohybů, motorické projevy, způsob držení těla, gestikulace, mimika),
- verbální (artikulace, slovní zásoba, obsah sdělení, sociální užití řeči a formální charakteristika řeči),
- sociální projevy (adaptace na prostředí, prezentace a uplatnění dítěte, společenské normy a způsoby chování, navazování sociálního kontaktu, způsob chování, zájem o sociální okolí, reakce na druhé lidi, respektování autority),
- citové projevy (rozlišujeme základní psychické chování – náladu, nevyrovnanost, emoce utlumené nebo vzrušené, intenzitu emočních reakcí).

Během pozorování zkoumáme extrospekci, kdy se jedná o plánovitě a záměrné sledování vnějších projevů jiného člověka nebo skupiny lidí.

(Švingalová, 2004 s. 26)

Rozdělení pozorování podle různých hledisek

Podle času – krátkodobé, dlouhodobé

Podle cílevědomosti – náhodné, systematické

Podle zúčastněnosti – přímé, nepřímé, skryté

Podle počtu pozorovaných jedinců – individuální, skupinové

Podle počtu pozorovaných jevů – celostní, částečné

Pozorování může pedagog provádět sám, ale objektivitu pozorování a posuzování sledovaného jevu zvyšuje větší počet pozorovatelů, kteří mohou případ spolu navzájem konzultovat. Pozorovatelem může být např. výchovný pracovník nebo psycholog. Čím více je pozorovatelů, tím je u pozorování zaručena nestrannost a kvalita. Pro přesnost vyhodnocení určitého případu je dobré provádět záznam pozorování, který můžeme provést např. pomocí kamery, fotografického přístroje a nebo písemnou formou záznamu. Výhodou fotografování a natáčení kamerou je možnost uchování a zopakování záznamu pozorování. Metody záznamu používáme podle toho, jak se vyvíjí momentální situace a podle toho, o jaký případ se jedná.

Závěr pozorování tvoří analýza výsledku pozorování.

Pro zpracování tématu mé bakalářské práce jsem se zaměřil na chlapce Jirku, žáka 9. ročníku praktické školy ve výchovném ústavu. Využil jsem tady metodu pozorování. Potřeboval jsem zjistit, proč má neustále konflikty se spolužáky a ověřit si předpoklad, že Jirkovo chování svědčí o existujícím šikanování v ústavu.

Pozorování bylo prováděno dlouhodobě, projevilo se to kladně pro jeho objektivnost. Z hlediska zaměřenosti pozorování probíhalo systematicky. Bylo využito přímé i nepřímé pozorování, ale více probíhalo přímé pozorování.

3.2.4 Spisová dokumentace

Jde o metodu, která je nedílnou součástí jiných metod, zejména anamnézy. Pomocí ní lze získat obvykle údaje, která mívají vysokou míru objektivity. Při využití této metody je nutné neuvádět pouze její prostou citaci, ale je třeba ji doplnit o vlastní stanoviska, popřípadě o analýzu údajů v souvislosti s dalšími informacemi, které byly získány pomocí jiných metod o jedinci. Citujeme – li ze spisové dokumentace (lékařské, psychologické, sociální, soudní, pedagogické – včetně prospěchu, speciálně pedagogické), neuvádíme takové údaje, pomocí nichž by se mohl popisovaný jedinec identifikovat, stejně jako neuvádíme konkrétní pracoviště ani jméno a příjmení odborníka, který danou dokumentaci vystavil.

Dokumentaci z etického a právního hlediska nepřikládáme nikdy celou ofocenou jako přílohu. Je třeba výše uvedené údaje v dokumentaci zakrýt. Přísně dodržujeme zákon na ochranu osobních dat.

(Švingalová, 2004, s. 21)

Jako pedagogický dokument chápeme materiály vztahující se k výchově a vzdělávání, které jsou zachyceny v psané, tištěné či kreslené podobě nebo jako magnetofonové nebo filmové záznamy či videozáznamy. Mohou to být výchovné záznamy, legislativní dokumenty, vzdělávací programy, inspekční zprávy a záznamy, statistické údaje, finanční zprávy, školní dokumentace, sešity žáků, jejich diktáty, slohová cvičení, kresby, záznamy z třídních výkazů, videokazety o školní i mimoškolní činnosti žáků, magnetofonové záznamy z vyučování, záznamy z třídních schůzek, z jednání rady škol apod. Obdobné materiály si někdy pořizuje sám badatel pro účely výzkumu: zadá žákům slohové práce, vyžádá si vyjádření učitelů či rodičů k určitému pedagogickému problému. Takové dokumenty se nazývají účelové.

Nachází se na: <http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/Metody-empirickeho-zkoumani>

Údaje a skutečnosti potřebné pro výzkum se mohou také získávat z pedagogicko psychologických a etopedických dokumentací. V těchto dokumentacích jsou uvedeny všechny potřebné informace, které nás seznámí s osobností klienta. V spisové dokumentaci je zdokumentováno pedagogické popřípadě psychologické vyšetření chlapce, které bylo provedeno školským poradenským zařízením (pedagogicko-psychologická poradna) a podle jeho rozsahu a závažnosti zde nastává důvod k zařazení žáků do režimu speciálního vzdělávání a nebo podnět k jeho dalšímu vyšetření. Podnět k tomuto vyšetření ve většině případů podává škola nebo zákonný zástupce. Škola odešle písemnou žádost odsouhlasenou zákonným zástupcem o vyšetření a posudek žáka školy zpracovaný třídním učitelem.

Díky těmto dokumentacím mají všichni pedagogové možnost získat kompletní informace o působení žáka v různých typech školních zařízení.

Během zpracování praktické části bakalářské práce jsem použil i informace z výchovných záznamů a osobních složek klienta z výchovného ústavu, v kterých jsou o něm zaznamenány údaje. Pro metody dotazníku a pozorování jsou tyto důvěrné informace velmi důležité. Pozorování se opírá i o poznatky a hodnocení dodaných ostatními pedagogy získaných během práce se sledovaným klientem. Jelikož jsou data, která se týkají identifikace klienta přísně důvěrná, nejsou uvedena přesná jména zkoumaných klientů.

3.3 Určení předpokladů

Předpoklad č. 1

Je možné se domnívat, že větší část dotazovaných zvládne popsat, co to je šikanování a zúčastnila se šikanování jako svědek nebo účastník.

Předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 1,2,3 a v rozhovoru otázkami č. 1,2:

Chlapci z výchovného ústavu vybírali ze tří uvedených možností:

- 1) Co si vybavíš při vyslovení slova šikana?
- 2) Viděl jsi někdy sám na vlastní oči, že někdo zastrašoval, ponižoval nebo ubližoval tvým spolužákům nebo kamarádům?
- 3) Zastrahuje, ponižuje nebo ubližuje někdo nějakým způsobem tobě?

Dotázaní rodiče při rozhovoru odpovídali na otázky:

- 1) Zvládnete popsat, co si představujete pod pojmem slova šikana?
- 2) Zmínili se vám někteří vaši známí z vašeho blízkého okolí o výskytu šikany ve školách?

Předpoklad č. 2

Je možné si myslet, že větší část tázaných vyjádří souhlas s odchodem agresora z kolektivu a ne oběti, přitom se domnívá, že šikanování nejde zabránit.

Tento předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 12, 13 a během rozhovoru otázkami č. 7, 8:

Chlapci z výchovného ústavu vybírali ze dvou uvedených možností:

- 1) Který z účastníků šikanování by podle tvého názoru měl z kolektivu nebo z výchovného ústavu odejít, šikanující agresor a nebo oběť?
- 2) a) Znáš možnost jak zabránit šikanování v kolektivu nebo ve výchovném ústavu?
b) Napiš jaká je to možnost.

Pravdivost této domněnky je ověřována v rozhovoru s rodiči otázkou č. 7, 8:

- 1) Můžeme očekávat, že problému s agresivitou v kolektivu pomůže odchod účastníka šikany z kolektivu. Který z nich si myslíte, by měl kolektiv opustit?
- 2) Myslíte si, že lze šikaně předejít?

Předpoklad č. 3

Dá se předpokládat, že větší část dotazovaných si nevysvětluje šikanu jako problém celého kolektivu, ale pouze jako problém přímých účastníků, to znamená agresora a oběti.

Tento předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 14 a v rozhovoru otázkami č. 6:

Chlapci z výchovného ústavu odpovídali na jednu otázku č. 14:

1) Je šikana problém celého kolektivu nebo je to problém pouze šikanujících agresorů a obětí?

Pravdivost této domněnky je ověřována v rozhovoru s rodiči otázkou č. 6:

1) Jestliže se v kolektivu vyskytne šikana, dá se to nazvat „problém celého kolektivu“ nebo je to problém pouze agresorů a obětí?

3.4 Získání dat a ověřování předpokladů

3.4.1 Shrnutí dat z dotazníků

Účelem dotazníků bylo odhalit, zda se ve výchovném ústavu vyskytuje mezi chlapci šikana a jak jsou chlapci o problému šikanování informováni. Bylo vybráno 32 chlapců z našeho výchovného ústavu, kteří vyplňovali dotazník o 14 otázkách, abychom ověřili výše uvedené předpoklady. Chlapci byli ještě dříve, než začali vyplňovat dotazník poučeni o tom, k čemu budou dotazníky použity a že jejich vyplnění bude anonymní. Před začátkem vyplňování byl chlapcům objasněn význam jim nesrozumitelných výrazů. Časový limit na zpracování dotazníku byl 30 minut, dá se říci, že pro chlapce byl tento časový limit dostačující.

1. Co si vybavíš při vyslovení slova šikana?

Tabulka č. 8

Pojem šikana	Správně	Špatně	Nevím
Odpovědi	25	2	5

Z celkového počtu třiceti dvou dotazovaných klientů zaznamenalo 25 chlapců, že šikana je násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit, 2 chlapci označili, že si pod výrazem šikana vybavují strkání s kamarády, 5 chlapců označilo odpověď, že neví, co si má vybavit pod pojmem šikana.

2. Viděl jsi někdy sám na vlastní oči, že někdo zastrašoval, ponižoval nebo ubližoval tvým spolužákům nebo kamarádům?

Tabulka č. 9

Viděl jsi šikanu?	ANO	NE
Odpovědi	26	6

Na tuto otázku odpovědělo 26 chlapců kladně, že se stali svědky šikanování jejich kamarádů. 6 chlapců zaznamenalo, že sami na vlastní oči šikanování nikdy neviděli.

3. Zastrahuje, ponizuje nebo ublizuje nekdo nejaky zpusobem tobě?

Tabulka č. 10

Šikanuje někdo tebe?	ANO	NE
Odpovědi	22	10

22 chlapců zaznamenalo, že jim je nebo bylo nějakým způsobem ubližováno.

10 chlapců zaznamenalo, že jim prý nikdo neubližuje.

4. Označ, jestliže tě někdo zastrahuje, ponizuje, ublizuje ti, nebo ti bylo ublizováno, můžeš to popsat vlastními slovy jakým způsobem:

Tabulka č. 11

Způsob ubližování	Odpovědi
ignorováním	2
posměchem	6
pomluvami	6
vydíráním	2
ponižováním	6
nadávkami	4
bitím, fackováním, kopáním	4
jinak – jak	2

Nejčastěji chlapci poznamenali, že je jim ubližováno posmíváním, pomluvami, ponižováním, nadávkami a bitím. V otázce „jinak – jak“ odpověděli 2 chlapci stejně, že silnější agresor jim bere potraviny a nebo mu musejí odevzdávat dávky potravin, dále také uvedli, že jim bere ošacení a kosmetiku.

5. Zamysli se a napiš, jak často ti bývá ubližováno:

Tabulka č. 12

Jak často	Odpovědi
téměř každý den	6
téměř každý týden	7
asi jednou do měsíce	9

Většině chlapců bývá ubližováno asi jednou za měsíc. Z celkového počtu 32 dotazovaných chlapců se zdrželo odpovědi 10 chlapců.

6. Kde se to děje?

Tabulka č. 13

Kde je ti ubližováno	Odpovědi
na výchovné skupině	6
večer na pokoji	4
na WC, v umyvárně	3
ve třídě	3
o přestávce na chodbě	3
jiné možnosti	3

Nejčastěji je chlapcům ubližováno na výchovných skupinách, večer na pokojích. Bylo také zjištěno, že jinde bylo nebo je ubližováno třem dotázaným chlapcům, a to na hřišti v přilehlých prostorách výchovného ústavu při sportovní činnosti a při výuce na praxi.

7. Kolik je těch, kdo ti ubližují?

Tabulka č. 14

Počet agresorů	Odpovědi
jeden	9
dva	5
tři	3
více než tři	5

Bylo zaznamenáno, že v devíti případech ubližuje chlapcům agresor sám.

8. Svěřil ses o tom někomu?

Tabulka č. 15

Svěřil ses někomu	ANO	NE
Odpovědi	15	7

15 chlapců se svěřilo s tím, že jim někdo ubližuje, 7 chlapců se nesvěřilo nikomu.

9. Komu jsi řekl, že jsi byl svědkem šikanování, nebo že tobě samotnému bylo ubližováno?

Tabulka č. 16

Komu jsi o šikanování řekl?	Odpovědi
rodině	7
kurátorovi	3
kamarádovi	2
vychovateli	5
učiteli	3
etopedovi	1
řediteli výchovného ústavu	4
výchovnému poradci	1
někomu jinému	1

Celkem bylo napsáno 27 odpovědí a to protože někteří chlapci vyplnili na tuto otázku i více odpovědí. Nejvíce se chlapci svěřují rodičům, vychovatelům a řediteli výchovného ústavu. V řádku „někomu jinému“ 1 chlapec napsal, že se svěřil své dívce.

10. Stalo se, že ti ten komu ses svěřil, potom pomohl?

Tabulka č. 17

Pomohli ti?	ANO	NE
Odpovědi	15	7

15 chlapců odpovědělo kladně, že prý jim byla poskytnuta pomoc, 7 chlapců odpovědělo záporně, prý jim to nepomohl

11. Jestliže ti pomohl, napiš krátce, jak ti pomohl.

Tabulka č. 18

Kdo ti pomohl	Jak ti pomohl
Rodina 6*	Rodiče ho chytli, a pohrozili mu, aby mě nechal být, jinak to řeknou jeho rodičům. Mamka ho chytla, vynadala mu a dala mu pár facek. Rodiče ho chytli a vynadali jim, ještě jednou, tak dostanete. Maminka šla do školy a vynadala jim, že mi tam nemají ubližovat. Máma mně vzala s sebou a šli jsme říct policajtům, že mě zbil a vzal mi věci. Maminka mně vodila ráno ke škole a odpoledne tam na mě počkala.
Kurátor 1*	Stěžoval si v ústavu a pak se to muselo řešit.
Kamarád 3*	Kamarád mu to pomohl zvládnout a bránil ho. Kamarád mu pomohl tak, že si promluvil o tom s tím dotyčným, ať to nedělá. Kamarád mu pomohl tak, že šel za ním a řekl mu, aby to nedělal.
Vychovatel 3*	Vyřešili jsme to na komunitě Promluvil si s ním a pohrozil mu. Pomohl mi tak, že šel za ním a řekl mu, aby to nedělal.
Učitel 1*	Navrhnul mu horší známku z chování.
Ředitel výchovného ústavu 2*	Pomohl mi v tom, aby mě nešikanovali, a dal návrh, aby šli do jiné školy. Promluvil si s ním.
Sourozenec 2*	Vzal s sebou svoje kamarády a pak jsme je domlátili. Promluvil s ním a vyřídil si to s ním, protože on by pořád někoho ohrožoval.
Jiné řešení 3*	Pomohl jsem si sám, počkal jsem si na něho s partou a zbili jsme ho. Neřeknu. To už si nepamatuji.

Podle odpovědí chlapců jim byla nejčastěji poskytnuta pomoc od rodičů. Některé odpovědi byly od několika chlapců totožné s těmi, které jsou zde uvedeny a někteří chlapci uvedli i více osob, které jim pomohly.

12. a) Který z účastníků šikanování by podle tvého názoru měl z kolektivu nebo z výchovného ústavu odejít, šikanující agresor a nebo oběť?

Tabulka č. 19

Kdo má odejít?	Odchod agresora	Odchod oběti	Nevím
Odpovědi	26	4	2

26 chlapců souhlasí s tím, aby z kolektivu odešel agresor, 4 chlapci souhlasí s odchodem obětí šikany a 2 chlapci nevěděli, jak se k tomuto problému mají vyjádřit.

b) Proč si to myslíš?

Tabulka č. 20

Účastník	Proč si to myslíš	Počet odpovědí
Agresor	Ublížíje ostatním chlapcům, dělá problémy, je zlý, a proto by měl opustit kolektiv.	3
	Aby nezkoušel šikanovat další.	2
	Aby neubližoval dalším.	2
	Bije slabší chlapce, a tak by měl být potrestán.	3
	Začal mi ubližovat, když jsem řekl všechno podle pravdy.	2
	Přeřadit do jiného ústavu s tvrdším režimem.	2
	Aby se to zklidnilo a aby se to nedělalo.	2
	Protože ohrožuje ostatní děti z ústavu.	2
	Protože to v ústavu narušuje, provokuje a je drzý.	1
	Protože oběť nebude pykat za něj.	1
	Protože ubližuje slabším.	2
	Je to jasný, oběť za nic nemůže.	3
	Protože si to myslím.	1
	Nevím.	2
Oběť	Aby měla klid a nikdo jí už neubližoval. Bude v jiném kolektivu.	2
	Odejde oběť a agresor již nebude mít komu ubližovat.	2

Někteří chlapci, kteří souhlasí s tím, aby z kolektivu odešel agresor, uvedli k tomuto tématu i více odpovědí. Nejvíce chlapci uváděli důvody k opuštění kolektivu, že jim agresor ubližuje a že oběť za nic nemůže.

13. a) Znáš možnost jak zamezit šikanování v kolektivu nebo ve výchovném ústavu?

Tabulka č. 21

Zamezení šikanování	ANO	NE
Odpovědi	27	5

27 chlapců zná možnost jak zabránit šikanování, 5 chlapců nemá vůbec žádnou představu, jak by se mohlo podařit zamezit šikanování.

b) Napiš jaká je to možnost.

Tabulka č. 22

Zamezení šikany	Odpovědi
Snažil bych se pomáhat těm, kterým by bylo ubližováno.	2
Domluvou.	6
Hlídat to, aby se to nestalo, postavit se za kluka a zastat se ho.	2
Pomohl bych tomu já, a kdyby to nepomohlo, tak to řeknu dospělým.	2
Problémové děti bych převezl do jiného ústavu.	6
Ti, co to dělají, mají být převezeni do jiného ústavu.	1
Oznámit to policii.	1
Nahlásím to vychovateli a řeknu mu, že ho šikanují.	1
Dát do ústavu kamery.	1
Řešit to s dospělými, rodina.	3
Pomůžeme, nebo tomu nějak zabráníme.	2
Nevím.	5

Nejčastěji by byla volena možnost převést děti do jiného ústavu a nebo domluva.

14) Je šikana problém celého kolektivu nebo je to problém pouze šikanujících agresorů a jejich obětí?

Tabulka č. 23

Čí je šikana problém?	Problém celého kolektivu	Problém pouze šikanujících agresorů a jejich obětí	Nevím
Odpovědi	18	9	5

Z celkového počtu chlapců, kteří vyplňovali dotazník, jich 18 odpovědělo, že šikana je problém celého kolektivu, 9 chlapců odpovědělo, že šikana je problém pouze agresora a jeho oběti a 5 chlapců zaznamenalo, že neví, jestli je šikana problém celého kolektivu nebo jen agresora a oběti.

Otázky do dotazníku č. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,9,10 byly použity z knihy „Bolest šikanování“

(Kolář, 2001, s. 221, 224, 225, otázky 2,3,4,5,6,7,8,9,10)

Vyhodnocení dotazníku:

Účelem vyplnění dotazníku chlapci bylo ověřit, zda se nachází ve výchovném ústavu šikana. Podle vyplněných dotazníků bylo dokázáno, že šikana ve výchovném ústavu je. Výzkum byl prováděn s chlapci ze základní praktické školy a odborného učiliště ve výchovném ústavu.

Výzkum byl prováděn s 32 chlapci, z toho šikanu zvládlo označit 25 chlapců. 26 chlapců potvrdilo, že vidělo šikanu na vlastní oči, 22 dotazovaných zaznamenalo, že agresori ubližují přímo jim a to většinou posmíváním, pomluvami, ponižováním, nadávkami a bitím. 9 chlapců uvedlo, že jim bývá ubližováno asi jednou za měsíc. 13 chlapců prohlásilo, že prý je jim ubližováno víckrát než jednou za měsíc. Nejčastěji je chlapcům ubližováno přes den na výchovných skupinách a večer na pokojích. Bylo zaznamenáno, že v devíti případech ubližuje chlapcům agresor sám, jinak bývají počty agresorů různé.

15 chlapců se svěřilo s tím, že jim někdo ubližuje, 7 chlapců se nesvěřilo nikomu. Celkem bylo napsáno 27 odpovědí a to z toho důvodu, že někteří chlapci vyplnili více variant. Nejvíce se chlapci svěřují rodičům, vychovatelům a řediteli výchovného ústavu. V řádku „někomu jinému“ 1 chlapec napsal, že se svěřil své dívce. V patnácti případech chlapci potvrdili, že jim byla poskytnuta pomoc, v 7 případech zaznamenali, že prý jim to nepomohlo. Podle odpovědí chlapců jim byla nejčastěji poskytnuta pomoc od rodičů. Některé odpovědi byly od několika chlapců totožné s těmi, které jsou zde uvedeny a někteří chlapci uvedli i více osob, které jim pomohly. V případě, že by to mohlo pomoci, se většina chlapců přiklání k tomu, aby kolektiv opustil šikanující agresor, požadovalo to 26 chlapců, 4 chlapci navrhuji odchod oběti a 2 chlapci nevěděli, jak se mají k tomuto problému vyjádřit. Nejvíce chlapci uváděli důvody k opuštění kolektivu, že jim agresor ubližuje a že oběť za nic nemůže. 27 chlapců zná možnost, jak potlačit šikanování, 5 chlapců nemá vůbec žádnou představu, jak by se mohlo podařit zamezit šikanování. Mezi nejčastěji navrhovaná opatření chlapci uvádí převezení problémových dětí do jiného ústavu a nebo domluvu. Z celkového počtu chlapců, kteří vyplňovali dotazník, jich 18 odpovědělo, že šikana je problém celého kolektivu, 9 chlapců odpovědělo, že šikana je problém pouze agresora a jeho oběti a 5 chlapců zaznamenalo, že neví, či to je problém.

3.4.2 Shrnutí dat z rozhovorů

Účelem rozhovorů je zjistit, zda a jak jsou rodiče informováni o šikaně, o tom, jak se pracuje se šikanou na školách a o boji proti fenoménu šikany. Tyto domněnky budou ověřeny metodou rozhovoru, při kterém budou vybraní rodiče odpovídat na 8 otázek, souvisejících s tímto tématem. Původně jsem měl v úmyslu provést rozhovor s rodiči chlapců z našeho výchovného ústavu. Jelikož jsem ale došel k závěru, že by to bylo velice problematické a dokonce by bylo téměř nemožné provést rozhovory s dostatečným množstvím rodičů našich chlapců, aby tato metoda výzkumu byla objektivní, musel jsem zvolit jinou variantu. Vybral jsem si 30 rodičů s různým stupněm vzdělání z okolí svého bydliště.

Rodiče byli ještě před započítím rozhovoru poučeni o tom, k čemu použítá data slouží a že vše, co se týká těchto rozhovorů, je anonymní.

1. Zvládnete popsat, co si představujete pod pojmem slova šikana?

Tabulka č. 24

Vysvětlení šikany	Správně	Špatně	Nevím
Odpovědi	20	7	3

20 rodičů zvládlo vysvětlit podstatu šikany, 7 rodičů vysvětlilo šikanu špatně a 3 rodiče odpověděli, že prý neví.

2. Zmínili se vám někteří vaši známí z vašeho blízkého okolí o výskytu šikany ve školách?

Tabulka č. 25

Informace o šikanování	ANO	NE
Odpovědi	13	17

13 rodičů bylo informováno o výskytu šikany a 17 rodičů se s tímto jevem dosud neseťkalo.

3. Jak byste reagovali, jestliže se Vaše dítě stane obětí šikany, koho budete kontaktovat jako prvního?

Tabulka č. 26

Koho budete informovat o šikaně?	Odpovědi
ředitel školy	13
policie	8
Linka bezpečí a Krizové centrum (nadace naše dítě)	0
rodiče agresorů	3
lékař	0
výchovný poradce	2
nevyhledám pomoc	0
nevím	2
jiná možnost	2

Nejčastěji by rodiče informovali ředitele školy a hned potom by následovala policie. V rámci jiné možnosti by rodiče k tomuto problému zaujali svůj osobitý přístup, zvolili by kontakt přímo s agresorem.

4. a) Domníváte se, že šikana může mít vliv na chování šikanovaného dítěte?

Tabulka č. 27

Vliv šikany	ANO	NE	Nevím
Odpovědi	21	5	4

21 rodičů má názor, že šikana může mít vliv na chování oběti, 5 rodičů s tím nesouhlasilo a 4 rodiče se vyjádřili, že neví.

b) Jestliže bude mít vliv na chování šikanovaného dítěte, jak se to projeví?

Tabulka č. 28

Chování šikanovaného dítěte	Odpovědi
Dítě se samo vyhýbá kolektivu, uzavírá se do sebe.	4
Dítě je vyčleněno z kolektivu, nemá kamarády a stále se zdržuje doma.	2
Dítě je ustrašené, odmítá chodit do kolektivu	3
Zhoršená psychika dítěte, má strach.	1
Dítěti se sníží sebevědomí, neváží si samo sebe.	1
V noci nespí, trpí úzkostí, neurózami.	1
V důsledku šikany je dítě dohnáno ke krádežím (okrádá i své vlastní rodiče), lhaní a podvodům.	2
Časem může oběť sama šikanovat slabší děti, stává se agresorem, léčí si tak své komplexy.	1
Týrání a šikanování dítěte může ovlivnit i jeho budoucí život v dospělosti.	1
Zejména negativní vliv na jeho dalším psychickém vývoji a sociální integraci.	1
Špatný vývoj dítěte.	1
Dítě se bojí, nechce chodit do školy.	3

Některé odpovědi od rodičů byly shodné. Nejčastěji rodiče odpovídali, že se dítě z důvodu šikany vyhýbá kolektivu a bojí se chodit do školy.

5. a) Domníváte se, že šikana může mít vliv na chování agresora?

Tabulka č. 29

Vliv šikany na agresora	ANO	NE	Nevím
Počet odpovědí	20	4	6

20 rodičů souhlasilo s tím, že šikana bude mít vliv na chování agresorů, 4 rodiče s tím nesouhlasili a 6 rodičů se vyjádřilo, že neví.

b) Jestliže bude mít šikana vliv na chování agresorů, tak jak se to projeví?

Tabulka č. 30

Projev vlivu šikany na agresora	Odpovědi
Pokud se tato situace neřeší, agresor se cítí bezpečný a neohrožený a zvyšuje násilí a agresi.	4
Agresor začíná napadat verbálně i dospělé.	3
Počet agresorů se ve třídě navyšuje.	2
Šikanováním slabších obětí si uspokojuje své potřeby.	2
Agrese se stupňuje, až přechází v trestnou činnost.	3
V případě časného neřešení dochází ke stupňování intenzity v případě agrese.	
Uspokojuje své potřeby, cítí se být pán a myslí si, že je neohrožený.	1
Jeho agrese se bude stupňovat.	2
Podpora a utvrzování v jeho záporných projevech, šikana sílí.	3

Z odpovědí vyplývá, že pokud se tento problém nezačne včas řešit, tak se agresor bude cítit neohrožený a jeho agrese se bude neustále stupňovat.

6. Jestliže se v kolektivu vyskytne šikana, dá se to nazvat „problém celého kolektivu“ nebo je to problém pouze agresorů a jejich obětí?

Tabulka č. 31

Problém šikany	Problém celého kolektivu	Problém agresora a oběti šikany	Nevím
Odpovědi	14	11	5

Že šikana je problém celého kolektivu má názor 14 rodičů, 11 rodičů se domnívá, že se jedná pouze o problém agresora a oběti, 5 rodičů prohlásilo, že neví, či je to problém.

7. a) Můžeme očekávat, že problému s agresivitou pomůže odchod účastníka šikany ze třídy nebo ze školy? Který z nich si myslíte, by měl kolektiv opustit?

Tabulka č. 32

Odchod	Agresor	Oběť	Nevím
Odpovědi	22	5	3

Že by měl kolektiv opustit agresor si myslí 22 rodičů, že by měla školu opustit oběť si myslí 5 rodičů, 3 rodiče na tuto otázku neznali odpověď.

b) Z jakého důvodu by měl účastník šikany opustit kolektiv?

Tabulka č. 33

Odchod účastníka šikany z kolektivu		Odpovědi
Odchod agresora	Kolektiv dětí by měl opustit vždy zdroj napětí, tj. agresor. V některých případech však tímto zdrojem může být i potenciální oběť, která svým vyzývavým postojem na sebe agresora zvýšenou měrou váže. Především by to ale měl být agresor, kdo opustí kolektiv.	1
	V kolektivu děti bude cítit klidnější atmosféra.	4
	Aby byl potrestán ten, kdo způsobil problémy.	3
	Tím, že odejde agresor, se zamezí šikaně.	7
	Kolektiv by měl opustit agresor, jelikož svou agresivní, negativní energií narušuje celý kolektiv.	1
	Agresor má velký vliv na kolektiv.	3
	Agresor musí odejít, aby na svoji stranu nezískal další děti a situace by se mohla ještě zhoršit.	3
Odchod oběti	Únik ze stresujícího prostředí by mohl pomoci.	3
	Je lépe, když odejde oběť, alespoň nemá agresor koho týrat.	2

Většina rodičů zde prezentuje svůj názor, že odchodem agresora se zamezí šikaně a v kolektivu bude klidnější atmosféra.

8. a) Myslíte si, že lze šikaně zabránit?

Tabulka č. 34

Zabránit šikaně	ANO	NE
Odpovědi	24	6

Že jde šikaně předejít, si myslí 24 rodičů, 6 rodičů si myslí, že jí předejít nejde.

b) Jaké podle vás existují možnosti, abychom mohli zabránit šikaně?

Tabulka č. 35

Jde zabránit šikaně?		Odpovědi
Jde zabránit	Zlepšit vztahy v kolektivu a hovořit o problémech, snažit se problémy řešit.	1
	Vytipované agresory více hlídat, věnovat se jim a mít o nich přehled.	1
	Větší pravomoci pedagogů a důslednější dodržování zákonů.	2
	Šikanující agresor musí nést za své chování následky, nesmí se to přehlížet.	2
	Klást důraz na prevenci proti šikaně. Jakmile se objeví náznaky šikanování, okamžitě tomu věnovat pozornost.	4
	Neustále udržovat kontakt mezi rodinou, školou a žáky.	2
	Věnovat se dětem ve volném čase a zajímat se o jejich náplň volného času.	2
	1. výchova 2. sledování života v kolektivu 3. první náznaky nepřecházet a nezlehčovat	1
	Záleží na výchově v rodině a rodinném prostředí.	5
	Sledovat vztahy v kolektivu, důvěra mezi pedagogem a dětmi.	1
	Zcela předejít šikaně nejde, ale důsledným vytvářením negativního vnímání šikany v kolektivu lze tento jev výrazně minimalizovat.	1
	Preferovat mezi dětmi zásady slušného chování.	1
	Ve školách zesílit a zkvalitnit dozor mimo vyučovací hodiny.	1
Nejde zabránit	Každý si vykládá šikanu jinak, velice těžko jí jde zabránit.	1
	Šikaně lze velice těžko zabránit nebo předcházet, zvláště pokud neznáme, jaká je její příčina.	2
	Šikanující agresor velice těžko změní své chování, myšlení a názory.	3

Nejvíce rodičů zastává názor, že šikaně jde předcházet, pokud bude v pořádku rodinné prostředí a výchova v rodině. Další většinový názor je, že je nutné klást důraz na prevenci proti šikaně a jakmile se objeví náznaky šikanování, okamžitě tomu věnovat pozornost.

Vyhodnocení rozhovoru

Po vyhodnocení odpovědí rodičů, s kterými byly provedeny rozhovory, vychází, že 20 rodičů zvládlo popsat, co si představují pod pojmem slova šikana, 7 rodičů odpovědělo špatně a 3 rodiče odpověděli, že prý neví. 13 rodičů odpovědělo, že byli svými známými informováni o výskytu šikanování na školách, 17 rodičů sdělilo, že jim o tomto problému nikdo ze známých žádné informace nepodal. Pokud by se stalo, že by jejich vlastní dítě bylo šikanováno, obrátili by se rodiče ve většině případů se svými dotazy a stížnostmi na ředitele školy a ihned po tom by následovala policie. 21 rodičů má takový názor, že šikana může působit záporně na chování oběti, 5 rodičů s tím nesouhlasilo a 4 rodiče se vyjádřili, že neví. Z toho vyplývá, že rodiče nejčastěji uvádějí, že se oběť z důvodu šikany vyhýbá kolektivu a bojí se chodit do školy. 20 rodičů je toho názoru, že šikanování působí i na chování agresorů, agresorovi stoupá sebevědomí a agresí neustále stupňuje. 14 rodičů správně odpovědělo, že šikana je problém celého kolektivu, 11 rodičů si myslí, že je to problém pouze šikanujícího agresora a jeho oběti a 5 rodičů nezná na tento dotaz odpověď. Absolutní většina rodičů 22 je přesvědčena, že ideálním řešením agresivity ve třídě, by byl odchod agresora ze školy. Mezi rodiči převládá názor, že když kolektiv opustí agresor, tak se zamezí šikaně, jelikož agresor má veliký vliv na kolektiv, a je potřeba aby odešel, jelikož by mohl na svoji stranu získat další děti a situace by se mohla ještě zhoršit. 24 rodičů je přesvědčeno, že šikaně lze na školách předejít a největší počet rodičů zastává názor, že šikaně jde předcházet, pokud bude v pořádku rodinné prostředí a výchova v rodině. Další většinový názor je, že je nutné klást důraz na prevenci proti šikaně a jakmile se objeví náznaky šikanování, okamžitě tomu věnovat pozornost.

Metodou rozhovoru se prokázalo, že většina rodičů má o šikanování potřebné množství informací. Pokud zjistí, že jejich děti někdo šikanuje a nebo že se někde v jejich okolí objeví známky šikany, většina z nich se obrátí na ředitele školy a nebo na policii. Je vidět, že již existuje dobrá spolupráce mezi školou a rodiči, kteří berou problém šikanování na školách velice vážně.

3.4.3 Shrnutí materiálů z pozorování

Pro potřeby metody pozorování se budu ve své bakalářské práci zabývat chlapcem, kterého mám ve výchovné skupině a znám ho něco přes rok. Jedná se o chlapce romského původu jménem Jirka, narozeného v roce 1992. Záměrem pozorování bylo zjistit, jestli má Jirka sklon k šikanování slabších jedinců a určit mu individuální vzdělávací a výchovný plán, který by pomohl šikanování zamezit a změnit Jirkovo chování.

Abychom se lépe seznámili s chlapcem, tak je potřeba v této práci alespoň stručně nastínit jeho anamnézu.

Rodinná anamnéza:

Jirka pochází z úplné, ale nefunkční rodiny, oba rodiče jsou dlouhodobě v evidenci úřadu práce. Rodina chlapce patří mezi rodiny sociálně slabé, s nízkou sociokulturní úrovní, osobnosti obou rodičů jsou simplexní (prostá, jednoduchá až primitivní), oba rodiče jsou trvale nezaměstnaní, rodina žije ze sociálních dávek, dalším přínosem do rodinného rozpočtu je zisk z krádeží. Vliv rodiny je tedy spíše silně kontraproduktivní.

Má starší i mladší sourozence, všechny děti v rodině mají obdobné problémy – školní neúspěšnost a závažné poruchy chování.

Jeho rodina patří k velice problémovým, jak ve vztazích rodinných, tak sociokulturních, vztahu k násilí, k povinnostem, k práci. Objevuje se v ní silný vztah k návykovým látkám – cigaretám, alkoholu, mladší generace se přeorientovala na drogy, kouří trávu, píchá si pervitin.

Matka je popsána jako simplexní, opakovaně je jí vytýkán laxní přístup k péči o syna Jirku, ale i o jeho starší sourozence. Otce Jirka neuznává a nerespektuje,

mluví o něm jako o opilci, který ho odmala jenom bil a nestaral se o něho. Matku podle svých slov má rád.

Navzdory těmto drsným podmínkám se Jirka po fyzické stránce za svými vrstevníky neopožďoval, k výrazné nedostatečnosti však došlo při vývoji jeho psychických schopností.

Chlapec neměl odloženou školní docházku, a i když musel být hodně nezralý, do školy nastoupil v šesti letech. Ve třetí třídě byl přeřazen do základní školy praktické, výsledky vzdělávání jsou ale i zde velmi problematické. Rodiče nikdy nechodili na třídní schůzky, nezajímaly je školní výsledky, či Jirkovy obtíže, které se u hoča projevovaly střídáním nálad, vulgarismy, nerespektováním autority, odbíháním ze třídy, ničením majetku, nesoustředěností, nepořádností, nedodržováním hygienických zásad. V kolektivu spolužáků byl neoblíbený, ale respektovaný. Učitelům opakovaně vyhrožuje, že je zabije, je agresivní. Při vyučovacích hodinách někdy spí a odmítá pracovat, někdy ze třídy bez dovolení odchází a pobíhá po škole, záměrně poškozuje školní inventář. Celou řadu školních problémů Jirka vyřešil tím, že se do školy snažil chodit co nejméně. Školní docházku přesto ukončil v základní škole praktické ve výchovném ústavu v patnácti letech. Ve výchovném zařízení nastoupil do učebního oboru stavební práce.

Jirka byl umístěn do výchovného ústavu s ochranným režimem. Z ústavu zpočátku opakovaně utíkal, útěky byly vždy dlouhodobé, dopouštěl se na nich trestné činnosti. Bylo proti němu zahájeno soudní řízení o ochranné výchově, které svými útěky mařil. Jirkovo jednání je pro společnost značně nebezpečné, do ústavu se nikdy nevrátil sám, ani rodiče jeho návrat do zařízení nikdy nezajistili, s ústavem nespolupracovali. Do zařízení byl vždy dopraven až po zadržení Policií České republiky s další trestnou činností na krku.

Jeho chování přešlo z poruchy opozičního vzdoru, do chování nesocializovaného, kde se objevuje verbální i fyzická agrese, potulování v noci, krádeže, zneužívání drog, absence pocitu viny.

(osobní složka)

Jirka se uměl už jako školák rychle začlenit do kolektivu a byl uznáván i staršími chlapci. To vše bylo samozřejmě dáno tím, že pocházel z Ústí nad Labem, odkud máme v ústavu většinu chlapců a už ve svém nízkém věku je v ústeckém podsvětí známá a respektovaná osobnost.

Na vzniklé problémy nebo v konfliktech s ostatními reaguje neadekvátně, vulgárně „bez servítek“, agresivně a impulsivně. Velice těžko se zklidňuje a stává se často, že z důvodu bezpečnosti, aby někomu neublížil, musí být umístěn na izolaci. Je vidět, že řešit zátěžové situace mu dělá veliké problémy a téměř to nezvládá. Myslím si, že tyto jeho reakce bývají občas také divadlo pro ostatní chlapce, aby jim ukázal, jaký je chlap a že nikoho silnějšího nebo nějaký režim a pravidla on nerespektuje a respektovat nebude.

Jak již jsem se zmínil, že Jirka byl na základní škole v kolektivu spolužáků neoblíbený, ale respektovaný.

Jirkovo působení ve výchovném ústavu

U nás ve výchovném ústavu se jeho pozice částečně změnila. U mladších a slabších chlapců zůstal dál neoblíbený a respektovaný jako na základní škole, ale u chlapců podobného ražení, jako je on, byl od počátku oblíbený a respektovaný.

Agresivní projevy vůči druhým – tyto tendence pozoruji u všech chlapců, jsou u Jirky velmi výrazné. Vysvětluji si to tím, že v této komunitě vítězí právo silnějšího, nikdo s dětmi nikdy nejedná jinak než z pozice síly, proto i oni stojí o to být silní a nebát se nikoho. Většina chlapců při každé příležitosti posiluje, jejich postavy jim lze závidět. Ve většině případů to chtějí být právě oni, kdo jsou ti nejsilnější, ti, ze kterých mají všichni ostatní respekt, ti, kteří určují pravidla, podle kterých se bude hrát. Je to zákon ulice, odkud většinou všichni ti chlapci pocházejí a kde vyrůstají.

Jirka si byl okamžitě vědom toho, jakou má v ústavu pozici a začal se podle toho k slabším a mladším jedincům chovat. Zároveň začal na sebe nabalovat chlapce podobného ražení, jako byl on sám, samozřejmě se také jednalo o jedince,

kterí pocházeli ze stejného místa bydliště, jako byl on sám. Jirka si nechává rád od slabších chlapců posluhovat, zároveň je uráží nevybíravými a hrubými výrazy.

K dospělým má kladný vztah, umí s nimi navázat kontakt, snaží se jím zalíbit, vtipkovat a navazovat rozhovor. Stojí o pozornost dospělých a umí být i nápomocný, manuálně je velice zručný. Pokud se ale dostává do stresu a zátěžové situace, napadá agresivně verbálně i dospělé zaměstnance ústavu.

V Jirkově osobě jsem našel ale i stránky pozitivní. Přes velice drsný život, který má za sebou, nezanevřel na lidi, snaží si držet dobrou náladu, udělat radost i ostatním. Je vstřícný i k práci a snaží se pracovat dobře, práce ho dokáže i zklidnit, umí se z dokončené práce radovat, což ho motivuje k další činnosti. Je rád čistý a upravený, nedovedu si představit, jak dokázal sám se sebou na útěku vydržet. Má rád pořádek, svoje vlastní oblečení si udržuje sám, umí si sám vyprat, vyžehlit, všímá si i zašívání a obuvi.

Jen pro sebe oceňuji pozitivně i jeho verbální impulzivitu. Okamžitě se dozvím, co se mu právě zrodilo v hlavě, co se mu nelíbilo, jak se právě cítí a pokud je zrovna přístupný, můžeme spolu najít řešení. Umí popsat své problémy a je ochotný o nich mluvit, většinou přijme dohodu a snaží se ji naplňovat.

Jirka potřebuje fyzickou činnost, rád se zúčastňuje sportovních činností. Je to dřič, který vydrží a zvládne fyzicky náročnější práci. Není pro něho problém zvládnout manuálně složitější činnosti.

Optimální opatření, za jakých by Jirkova další výchova měla probíhat:

Dohled nad tím, aby nedocházelo k nepřiměřené průbojnosti, skrytým mocenským praktikám a agresivním projevům vůči druhým.

Důslednost a kontrola, nekompromisní přístup.

Podpůrné a jasné předpověditelné vedení, při kterém bude moci získávat pozitivní zkušenosti s dospělou autoritou, zvnitřňovat některá pravidla a názory dospělých, se kterými by se mohl částečně identifikovat.

Oceňovat jeho úspěchy a motivovat k dalším výkonům, zprvu podmiňovat odměnami a výhodami.

Dávat splnitelné a především opakované krátkodobé cíle, to, co bude za měsíc, je pro něj příliš daleko.

Chválit okamžitě, je-li za co, nečekat, až si o naši pozornost začne říkat nepřiměřenými prostředky, vyvoláváním negativní pozornosti.

Opakovat, osvětlovat, mít stále na paměti jeho snížený intelekt, nižší paměťové možnosti.

Stanovit pevný řád a hranice, za jejichž porušení musí neprodleně nést odpovědnost.

Neadekvátní projevy okamžitě korigovat, poskytnout vysvětlení, zpětnou vazbu a učit novým strategiím, jak zvládat některé situace.

Podporovat náhled na sebe sama a oceňovat otevřené projevy, například vyjadřování pochyb o své osobě, stejně tak jako učit se přiměřeně pochválit a kritizovat. Pomoci mu s budováním odpovídajícího náhledu a sebevědomí, včetně odbourávání obav, že se nemůže projevit ve své slabosti, přirozenosti, může navazovat bližší a hlubší vztahy s druhými.

Přenášet na chlapce přiměřené množství povinností a odpovědností.

Zvolit spolu s ním dostatek aktivit pro volný čas tak, aby se mohl odreagovat, rozvíjet své schopnosti, zažít mimoškolní úspěch.

Příprava a pomoc s výběrem profesionálního zaměření.

Podporovat kontakt se starším nevlastním bratrem, který jediný z rodiny pracuje a dokáže ho povzbudit, aby se ve výchovném zařízení snažil nedělat problémy.

Pokud by se mu naskytla možnost, měl by od své rodiny a prostředí, kde vyrůstal, odejít co nejdál.

V případě potřeby bez prodlení vyhledat péči psychologa či psychiatra.

Vyhodnocení pozorování:

Vyhodnocením metody pozorování bylo zjištěno, že ve výchovném ústavu probíhá šikana. Dá se říci, že Jirkovo chování ke svému okolí se dá přirovnat ke 2. stadiu šikany: Jirkovo obtěžování ostatních dětí nabývá jiných rozměrů. Patří mezi chlapce, kteří obtěžují a šikanují slabší, zranitelné a odstrkované chlapce ze svého okolí, na kterých se odreagovává, jeho obtěžování neustále

přítvrzuje a objevuje se i fyzická agrese. Jakmile má příležitost, tak nějakého chlapce udeří nebo hrubě urazí, dodává si tím sebevědomí a chce ukázat, že on je ten, kdo tam velí. Často se stane, že Jirka dokonce sám strhává ostatní chlapce k těmto hrátkám.

Mezi stejně starými chlapci je respektovaný, zato mezi mladšími a slabšími chlapci je neoblíbený a nemá mezi nimi přátele, z těchto chlapců se také nehlásí nikdo, kdo by chtěl bydlet s Jirkou na pokoji. Jirka je typ chlapce, který si umí své prosadit násilím, umí také chlapce verbálně urážet a ponižovat.

Intelekt Jirky je hluboce podprůměrný, hraniční. Osobnost chlapce je nezralá, hůře strukturovaná, s méně diferencovanými projevy. Domýšlení důsledků svého chování je sníženo, stejně jako prožívání viny. V popředí jeho jednání stojí zájem o zisk, svobodné rozhodování a uspokojování svých aktuálních potřeb. Lze předpokládat impulzivní a nekontrolované agresivní projevy a nízkou úroveň frustrační tolerance, jednoznačná obranná reakce či prevence je prozatím útok buď verbální, nebo fyzický, eventuálně únik ze situace a to útěk.

V první řadě by měl výchovný ústav dát nejen Jirkovi, ale i ostatním agresorům jasně najevo, že jakékoliv náznaky šikany bude přísně trestat. V těchto případech je nutné si všímat jakýchkoliv náznaků šikany a chování všech chlapců., nepřehlížet různé pošťuchování a vzájemné urážky. Velice důležité je vykonávat neustále důkladný dozor nad chlapci a v neposlední řadě je nezbytné chlapce neustále zaměstnávat různými činnostmi, hlavně aby se nenudili. Nejvíce kázeňských problémů vzniká, právě díky tomu pokud se chlapci nudí a nemají co dělat.

3.4.4 Ověřování předpokladů

Předpoklad č. 1

Je možné se domnívat, že větší část dotazovaných zvládne popsat, co to je šikanování a zúčastnila se šikanování jako svědek nebo účastník.

Předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 1,2,3 a v rozhovoru otázkami

č. 1,2:

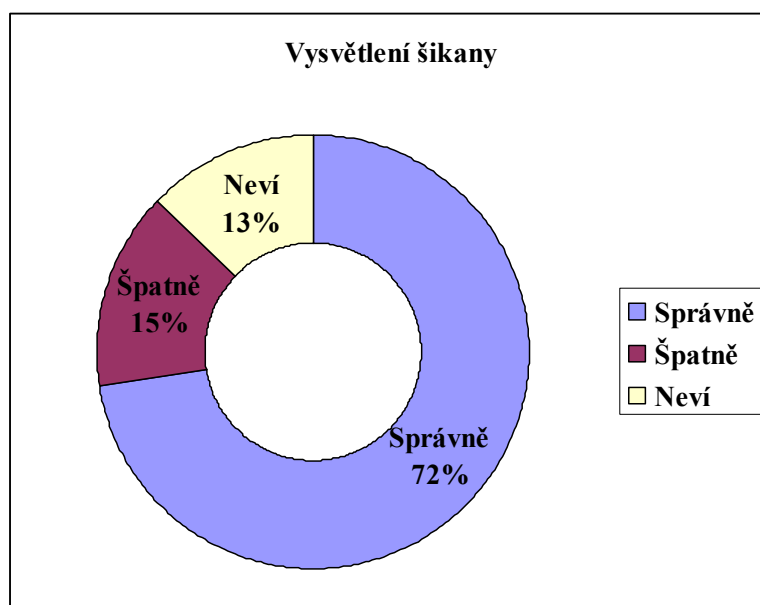
Chlapci z výchovného ústavu vybírali ze tří uvedených možností:

- 1) Co si vybavíš při vyslovení slova šikana?
- 2) Viděl jsi někdy sám na vlastní oči, že někdo zastrašoval, ponižoval nebo ubližoval tvým spolužákům nebo kamarádům?
- 3) Zastrahuje, ponižuje nebo ubližuje někdo nějakým způsobem tobě?

Dotázaní rodiče při rozhovoru odpovídali na otázky:

- 1) Zvládnete popsat, co si představujete pod pojmem slova šikana?
- 2) Zmínili se vám někteří vaši známí z vašeho blízkého okolí o výskytu šikany ve školách?

Graf číslo1

Po vyhodnocení otázek č. 1 z dotazníku a rozhovoru, jejichž výsledky jsou zaneseny v tabulkách číslo 8, 24 a grafu číslo1, se dá říci, že 72 % klientů zvládlo, popsat význam slova šikana.

Definice šikany: Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

(Vágnerová, s. 52, 2003)

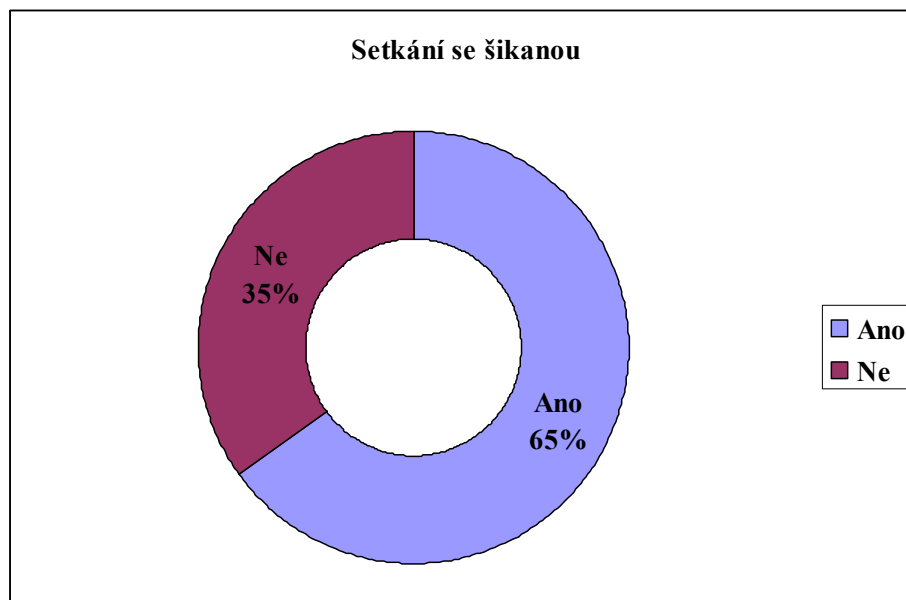
Z celkového počtu dotázaných 15 % chlapců nedokázalo, správně objasnit význam slova šikana a 13 % odpovědělo, že nemá představu, co tento pojem znamená a jak by ho vysvětlili.

Výzkumnou metodou dotazníku, který vyplňovali chlapci z výchovného ústavu a metodou rozhovoru, kterou absolvovali rodiče, bylo prokázáno, že většina dotázaných má představu, co znamená výraz šikana a zvládli by to vysvětlit.

Zároveň je vidět, že ještě stále jsou lidé, kteří neví, jaký je význam slova šikana, a považují šikanu za něco normálního a běžnou součást života. Ale přesto mezi námi žije většina lidí, kteří vědí, co slovo šikana znamená, toto chování odsuzují s názorem, že do dnešní společnosti nepatří.

Ve většině případů jsou děti s tímto problémem seznamovány ve školách již od prvních tříd. Je jim vysvětlováno, že tento způsob chování není správný, je potřeba se proti němu postavit a nesmíme ho přehlížet nebo dělat, že to nevidíme.

Graf číslo 2

Po vyhodnocení otázek č. 2, 3 z dotazníku a otázky č. 2 z rozhovoru s rodiči, jejichž výsledky jsou zaneseny v tabulkách č. 9,10, 25 a vyhodnoceny v grafu č. 2, lze doložit, že 65 % dotazovaných klientů se již se šikanou setkalo, nebo o ní od někoho slyšelo a 35% se dosud se šikanou nesetkalo. Již podle zpracovaných odpovědí dotazovaných lze souhlasit s domněnkou, která vychází z mých praktických zkušeností a také ji potvrzuje M. Kolář, který uvádí, že také u nás tento jev na školách existuje a vždy v nějaké formě existoval. V současné době se povážlivě posunuje do období mladšího školního věku a přibývá v něm bezohlednosti a brutality. Zárodečné formy šikanování lze dnes najít téměř všude a statistiky ukazují, že každý pátý žák na našich školách se s ním již v nějaké podobě setkal.

(Kolář, 2001, s. 13)

Předpoklad č. 2

Je možné si myslet, že větší část tázaných vyjádří souhlas s odchodem agresora z kolektivu a ne oběti a přitom se domnívá, že šikanování nejde zabránit.

Tento předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 12, 13 a během rozhovoru otázkami č. 7, 8:

Chlapci z výchovného ústavu vybírali ze dvou uvedených možností:

1) Který z účastníků šikanování by podle tvého názoru měl z kolektivu nebo z výchovného ústavu odejít, šikanující agresor nebo oběť?

2) a) Znáš možnost, jak zabránit šikanování v kolektivu nebo ve výchovném ústavu?

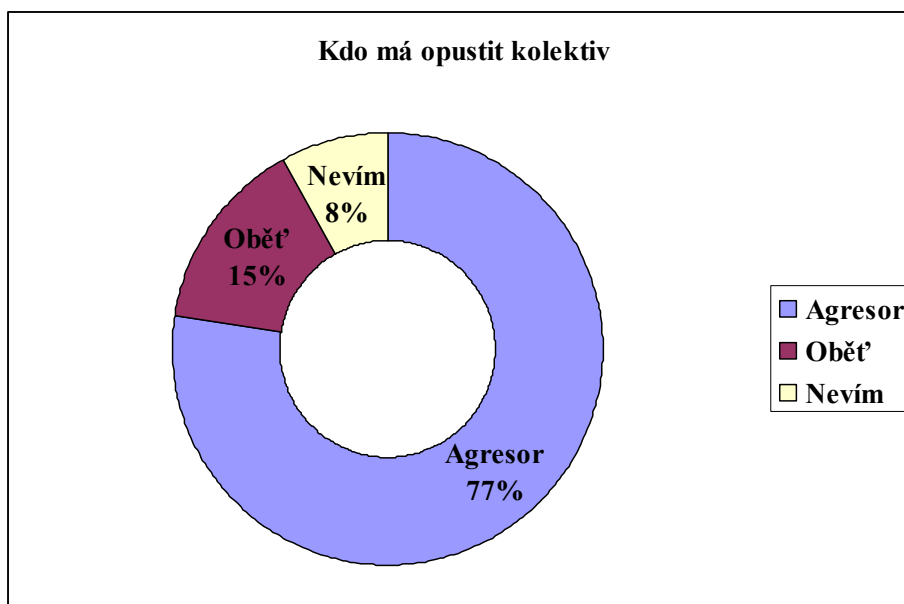
b) Napiš, jaká je to možnost.

Pravdivost této domněnky je ověřována v rozhovoru s rodiči otázkou č. 7, 8:

1) Můžeme očekávat, že problému s agresivitou v kolektivu pomůže odchod účastníka šikany z kolektivu. Který z nich si myslíte, by měl kolektiv opustit?

2) Myslíte si, že lze šikaně předejít?

Graf číslo 3

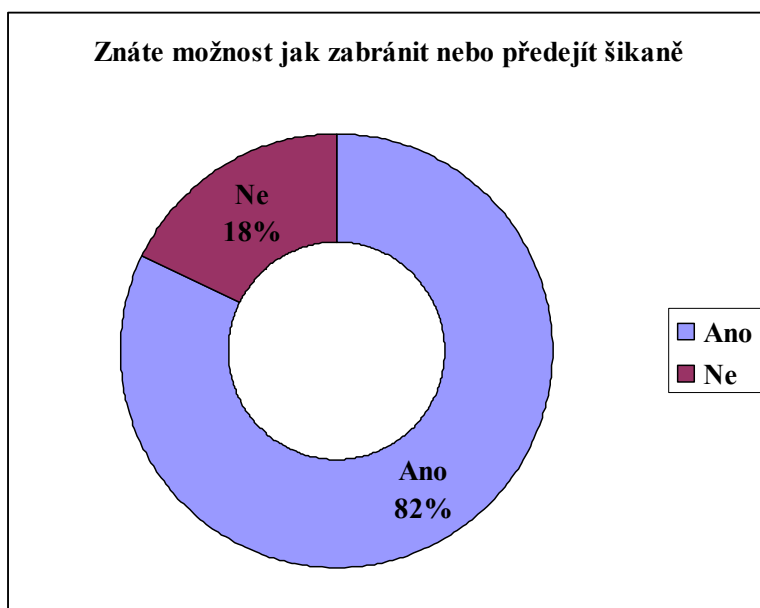

Po vyhodnocení otázek č.12 z dotazníku a otázky č.7 z rozhovoru s rodiči, jejichž výsledky jsou zaznamenány v tabulkách č.19, 32 a vyhodnoceny v grafu č.3, můžeme říci, že 77 % chlapců a rodičů svým názorem potvrdilo stanovenou domněnku, že by v případě šikany byli pro odchod agresora z kolektivu a ze školy, 15 % chlapců a rodičů si myslí, že by měla odejít oběť a 8 % chlapců a rodičů neví, kdo by měl opustit kolektiv. Dá se říci, že tuto domněnku zatím potvrdila i má praxe a mé životní zkušenosti. Samozřejmě, že jsou také případy, kdy se rodiče z důvodu šikany o své dítě bojí, a proto ho přeřadí na jinou školu.

Je smutné a odstrašující, když se setkáváme s takovými případy, že oběť ze strachu o svoje bezpečí a ze strachu před agresory odvolá své výpovědi a tím dá agresorům samozřejmě najevo, že mají zelenou ke svým dalším násilným činům. Když se na toto podíváme i ze strany oběti, bývá i toto rozhodnutí pochopitelné, oběti i jejich rodiče mají strach a velice často bývá z čeho. Samozřejmě to není správné, takovýmto agresorům bychom neměli uhýbat z cesty, nebo nám tyto případy začnou narůstat a pak už se to velice těžko zvládá.

Graf číslo 4

Podle vyhodnocených otázek č.13 z dotazníku a otázky č.8 z rozhovoru s rodiči, jejichž výsledky jsou zaznamenány v tabulkách č.21, 34 a grafu číslo 4 je možné tvrdit, že 82 % klientů se domnívá, že šikaně se dá předejít, 18 % klientů se domnívá, že šikaně nelze předejít. V dotazníku a rozhovoru byli žáci i rodiče se schopni vyjádřit, jak lze bojovat proti šikaně. Na základě vyhodnocení těchto dat lze říci, že klienti mají přiměřeně dostatečné vědomosti o této problematice. Zároveň svými odpověďmi naznačili, že i proti šikaně lze používat určité prostředky, které by zamezily jejímu vzniku a dalšímu se šíření, čímž dokázali, že domněnka, podle které nejde šikaně předcházet, je chybná.

Předpoklad č. 3

Dá se očekávat, že větší část dotazovaných si nevysvětluje šikanu jako problém celého kolektivu, ale pouze jako problém přímých účastníků, to znamená agresora a oběti.

Tento předpoklad byl ověřován metodou v dotazníku otázkami č. 14 a v rozhovoru otázkami č. 6:

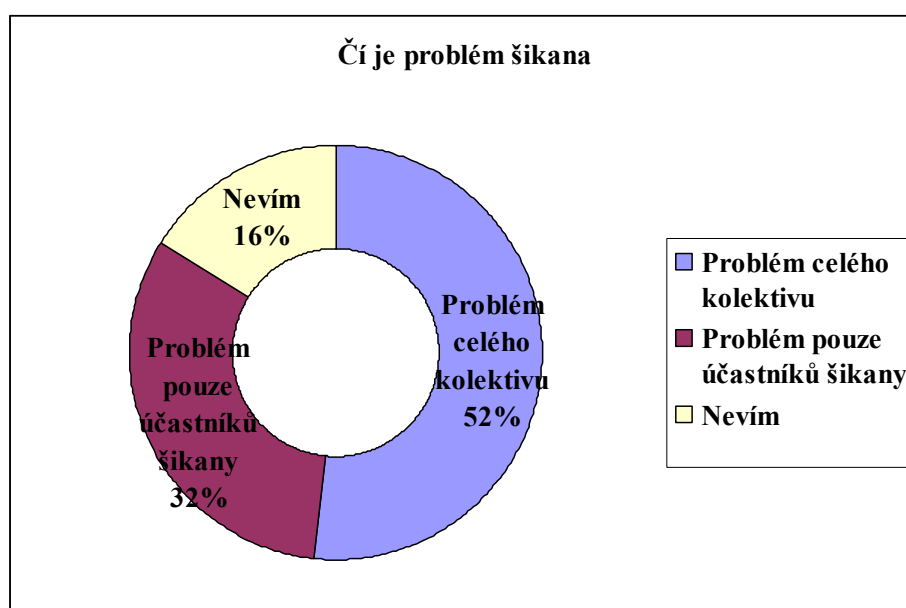
Chlapci z výchovného ústavu odpovídali na otázku č. 14:

1) Je šikana problém celého kolektivu nebo je to problém pouze šikanujících agresorů a obětí?

Pravdivost této domněnky je ověřována v rozhovoru s rodiči otázkou č. 6:

1) Jestliže se v kolektivu vyskytne šikana, dá se to nazvat „problém celého kolektivu“ nebo je to problém pouze agresorů a obětí?

Graf číslo 5

Podle vyhodnocených otázek č.14 z dotazníků a otázky č.8 z rozhovoru s rodiči, jejichž výsledky jsou zaznamenány v tabulkách č. 23, 31 a grafu č.5 je možné tvrdit, že 52 % klientů se domnívá, že šikana je problém celého kolektivu, 32 % klientů se domnívá, že šikana je problém pouze agresorů a jejich obětí a 16 % klientů neví. Podle výsledků mého šetření se nepotvrdila moje domněnka, jak chápou nebo jaký mají klienti názor na tento problém. Tyto názory chlapců a rodičů dětí můžou být takové z důvodu dostatečné informovanosti v této oblasti a jejich nemalé zkušenosti s touto problematikou.

Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti, je to nebezpečný jev, který zasahuje celou společnost. Jak píše M. Kolář, je to nebezpečná rozbíjící sociální nemoc ve společnosti, jejíž důsledek je poškozování zdraví jednotlivců, skupin, včetně rodin a společnosti.

(Kolář, s. 17, 2001)

4 Závěr

Pro bakalářskou práci jsem zvolil téma šikany mezi dětmi a mládeží, protože to je problém v současné době velmi vážný a vyskytuje se téměř v každém seskupení dětí. Někdy jde o lehčí formu šikany, kdy nedojde k nějakým vážným následkům., ale v řadě případů přinese při jejím řešení mnoho starostí pedagogům, rodičům a hlavně šikanovaným dětem vážná psychická narušení, může pro ně končit i tragicky.

Při sledování tohoto vážného problému jsem se zaměřil na chovance našeho ústavu, protože za dobu svého působení tady jsem měl možnost dobře poznat mentalitu těchto dětí a mohl jsem si tu s nimi vytvořit také dobrý kontakt potřebný na řešení takovéto otázky.

Chci připomenout, že výsledky mého pozorování se sice nedají zobecňovat, ale přesto z tohoto sledování problému šikany vyplyne řada zajímavých skutečností.

Pomocí rozhovorů s chlapci, posuzování jejich chování a testu se dalo zjistit, kolik jich má zkušenosti se šikanou nebo dokonce byli sami šikanováni. Pro zkvalitnění výzkumu jsem zařadil také test s rodiči dětí., protože názory rodičů dětí na problematiku šikany jsou velmi důležité. Samozřejmě by bylo pro můj průzkum nejlepší pracovat s rodiči chovanců našeho ústavu, jak jsem měl původně v plánu, ale došel jsem k názoru, že to by bylo pro mne neuskutečnitelné. Bylo by velice problematické a dokonce téměř nemožné provést rozhovory s dostatečným množstvím rodičů našich chlapců, aby tato metoda výzkumu mohla být objektivní. Důvody, proč jsem musel ustoupit od svého úmyslu, jsou simplexnost rodičů, neochota spolupracovat a komunikovat s naším zařízením a velmi omezená možnost kontaktu s nimi. Proto jsem musel zvolit jinou variantu. Vybral jsem si 30 rodičů s různým stupněm vzdělání z okolí svého bydliště. Rodiče byli před započatím rozhovoru poučeni o anonymitě svěřených dat a jejich účelu.

Zaujal mne názor většiny rodičů, že příčina nebo počátek šikany souvisí hlavně s výchovou v rodinách a většina z nich z toho neobviňovala školu. Téměř všem byl jasný pojem šikany. V případě, že by se jejich dítě stalo obětí šikany, by se nejvíce rodičů obrátilo na školu a velká část také na policii. Je vidět, že rodiče by se v takové situaci zřejmě spoléhali hlavně na školu, mají k ní důvěru a že by očekávali pomoc hlavně odtud. To klade na výchovné pracovníky velkou zodpovědnost v řešení tohoto problému, ale i v působení, aby k takovým situacím nedocházelo. Nakonec pro vznik šikany je prostředí školy většinou nejpłodnější, tady jsou největší kolektivy dětí pocházející z různého rodinného prostředí, s různou intelektuální úrovní i různými vlastnostmi.

Šikana se většinou velmi špatně pozná na jejím počátku, když se více rozvine, bývá už většinou pozdě, abychom ji lehce mohli zastavit. Řešení bývá náročné, složité. O agresivních myšlenkách se pedagog nedozví, to se neříká, je to pouze v hlavách dětí. Vztahy mezi dětmi je obtížné vidět a ještě obtížnější je tyto vztahy ovlivnit. Ovlivnit je lze až teprve, když je známe, ale kdy už bývá pozdě chybu lehce napravit. Ze své praxe vím, jak důležitá je prevence šikany. Vždy je lépe tomuto problému předcházet, než později odstraňovat důsledky. Zároveň by si měl pedagog v kolektivu více všimnout slabších a zranitelnějších dětí, které by se mohly stát lehce terčem šikany. Těmto dětem je potřeba dodat více sebedůvěry a v kolektivu jejich osobnost více vyzdvihnout. Můžeme si být jisti, že se nám to vrátí.

Podle Říčana je jednou z důležitých složek prevence šikany výchova k násilí. Jak to? Cožpak není násilí něco zásadně špatného, něco, proti čemu je třeba bojovat? Chceme snad dělat z našich dětí rváče? Nemáme je naopak vést k mírumilovnosti? Jsem přesvědčen, že je naší povinností vychovávat naše děti tak, aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani dát, ale aby zároveň tuto schopnost užívaly k dobrému. Aby dítě obstálo ve fyzickém střetnutí, musí se umět postavit šikanujícímu agresorovi a postavit se na stranu slabšího nebo komu je ubližováno.

(Říčan, s. 89,91, 1995)

Myslím, že názor o výchově k násilí je v dnešní době hodně sporný. Dnes, když všude vidí děti samé násilí, odráží se to v jejich vystupování, jejich chování charakterizuje hrubost, vulgární projevy. V televizi sledují filmy, kde vidí jen násilí, většinu dětí vyplňují volný čas počítačové hry, v kterých je také násilí. Obětí se při šikaně většinou stane někdo s neprůbojnou, nesmělou povahou, myslím, že takové dítě se stejně nebude rvát, i když ho to budeme učit. Ale je třeba v něm pěstovat sebevědomí, zapojit ho třeba do sportu, aby získal nejen tělesnou zdatnost, ale i vytrvalost, odvahu riskovat, bojovat, ale čestně. Určitě by to takové dítě do určité míry změnilo. Pak by se už agresorům ani nezdálo být vhodným terčem. Působit je třeba na všechny děti, ať jsou mírné nebo agresivní. Velký význam má zapojit je do sportu a různých jiných činností, kde mohou rozvíjet své vlohy, zájmy (o sport, přírodu, hudbu, umění, přírodu, techniku,...), a kde se bude mnohem lépe formovat jejich charakter než u bojových počítačových her.

Agrese, kterou jsou šikanující agresori vybaveni, je u člověka geneticky předurčena, je to určitá dispozice člověka a vrozená záležitost. Současný názor psychologů na agresivitu je, že agrese člověka vyplývá z jeho potřeby uplatnit se, je to jeho snaha po sebeprosazení. Člověka naštve to, že si ho nikdo nevšímá, že to, co dělá, není oceněno, viděno. V každém společenství nebo vztahu jde o to, kdo bude mít větší vliv, vedoucí postavení. Každý se snaží prosadit své názory, přání a uplatnit svoji moc a zrovna tak je tomu i u nás ve výchovném ústavu, možná že ještě ve větším měřítku než v normálních školách. Samozřejmě tomu napomáhá izolovanost chlapců od společnosti, od rodiny, takže se snaží vytvářet si mezi sebou svá vlastní pravidla.

A to je jeden z důvodů, proč je u nás ve výchovném ústavu práce tak náročná. Pedagog musí umět děti upoutat a zaměstnat tak, aby neměly čas se věnovat negativním činnostem. Vždy musí být pedagog ten, kdo má hlavní slovo mezi dětmi, musí to být ten, koho všichni respektují a ne šikanující agresor.

Je dobře, že se problém šikany ve školách skutečně řeší, ale otázkou zůstává, jestli se nesoustředíme hlavně na průběh šikany a její důsledky, agresivitu dětí a její příčiny dostatečně neřešíme. Je to pochopitelné, protože většinou vyřešení

šikany je tak neodkladné, že na zabývání se problémem předcházení šikany často ani není čas vzhledem k dalším základním úkolům ve škole.

Přesto se na školách zařazují výchovné programy pedagogických středisek na aktuální témata (např. agresivita v kolektivu, vztahy mezi žáky ve třídě, drogy.....), která mohou ovlivnit osobnost dětí. Mezi dětmi jsou tyto pořady oblíbené, protože jsou pojímány akčně, žáci se v nich mohou projevovat, ale vnímají je často jen jako hru. Přece je jen nejlepší, aby se mohli zařadit do skutečného společenství, kde mohou rozvíjet ty správné charakterové vlastnosti (kamarádství, obětavost, mít radost ze svého úspěchu ale i z úspěchu druhého, zdravá ctižádost a sebevědomí, ...). A tady nejlépe pomůže zájmová činnost, hlavně pokud se mohou zapojit do činnosti v kolektivu. Je důležité, aby děti měly možnost výběru a mohly se tak začlenit podle svých schopností a zájmů, aby je to bavilo.

Škola a výchovné ústavy se snaží tyto otázky řešit a jen tak může zajistit bezpečný a klidný výchovně vzdělávací program. Ale může se tento problém šikany, agresivita dětí odstranit jen prevencí ve škole? Jsem přesvědčený, že škola sama tento problém zvládnout nedokáže. Velkou úlohu tu hraje také rodina a celá společnost. Znovu je třeba připomenout, že agresivitu si už dítě přinese z rodiny jako určitou vrozenou dispozici a potom ještě podporovanou nesprávným rodinným prostředím a nebo jí díky nesprávné výchově v rodině získá. Vlastně to je ve většině případů důvod, proč byli naši chovanci zařazeni do našeho výchovného ústavu. Je zřejmé, že společnost se touto otázkou téměř nezabývá. Neřeší se například výběr pořadů pro televizi, výrobci předkládají trhu hračky s různou bojovou tematikou, takže už i malé děti si začínají zakódovávat v mysli, že násilí a boj je to nejdůležitější..... Společnost také věnuje velmi málo prostředků na sportovní vyžití dětí a v některých městech se děti vůbec nemají možnost zapojovat do nějakých zájmových činností. I ve spořádaných rodinách často rodiče nemají na děti čas a nevěnují se jim, takže děti se mohou plně zabývat nevhodnými hrami na počítači a potulováním se s kamarády. Rodiče si pak ani nevšimnou, že jejich dítě má starosti a nebo že by mohlo být právě tím agresorem, který ubližuje druhým dětem.

Jestliže víme, že násilí je špatné, neměli bychom ho podporovat ani tolerovat, ale jasně to dát najevo. Pedagog (vychovatel, učitel) si musí stále všímat projevů svých svěřenců, jejich jednání vůči ostatním, měl by usměrňovat jejich zájmy, učit je využívat nějak smysluplně volný čas.

Pokud bude stále platit, že silnější a mocnější je ten, kdo vyhrává a má úspěch, pak těžko můžeme očekávat klidnou a neagresivní společnost. Ačkoliv není vlastně agresivita právě naší biologickou podstatou, musíme ji jen tiše tolerovat? Všichni rozumně uvažující lidé chápou, že proti agresivitě musíme vystoupit všemi možnými a přijatelnými prostředky.

Ideální by bylo, pokud bychom v naší společnosti mohli žít bez ponižování a bez násilí, proto poskytněme všem našim dětem radost a bezpečí – vždyť jen šťastné dítě, které žije v pohodě a rádo chodí do školy, se může dobře učit.

(Kolář, 2001, s. 14)

5 Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník

. Výskyt šikanování ve výchovném ústavu

Dotazníky nepodepisovat, odpovědi jsou anonymní! Informace slouží pro soukromé účely, k vypracování bakalářské práce. Pokud možno odpovídejte, pravdivě.

Odpověď podle zadání doplnit nebo zaškrtnout

.

Datum:_____ Ročník:_____

1. Co si vybavíš při vyslovení slova šikana:

a) strkání s kamarády

b) násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který

nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

(Vágnerová, 2003, s.52)

c) nevím

2. Viděl jsi někdy sám na vlastní oči, že někdo zastrašoval, ponižoval nebo ubližoval tvým spolužákům nebo kamarádům?

a) ANO

b) NE

3. Zastrahuje, ponižuje nebo ubližuje někdo nějakým způsobem tobě?

a) ANO

b) NE

4. Jestliže ti někdo ubližuje nebo ubližoval, označ jakým způsobem, ale můžeš to popsat i vlastními slovy:

- a) ignorováním
- b) posměchem
- c) pomluvami
- d) vydíráním
- e) ponižováním
- f) nadávkami
- g) bitím, fackováním, kopáním
- h) jinak-jak

5. Zamysli se a napiš, jak často ti bývá ubližováno:

- a) téměř každý den
- b) téměř každý týden
- c) asi jednou do měsíce

6. Kde se to děje?

- a) ve třídě
- b) o přestávce na chodbě
- c) večer na pokoji
- d) na WC, v umyvárně
- e) na výchovné skupině
- f) pokud jinde, napiš kde

7. Kolik je těch kdo ti ubližují?

- a) jedno
- b) dvě
- c) tři
- d) více než tři

8. Svěřil ses o tom někomu?

a) ANO

b) NE

9. Komu jsi řekl, že jsi byl svědkem šikanování nebo že tobě samotnému bylo ubližováno?

- a) rodině
- b) kurátorovi
- c) kamarádovi
- d) vychovateli
- e) učiteli
- f) etopedovi
- g) řediteli výchovného ústavu
- h) výchovnému poradci
- ch) někomu jinému (napíš komu)

10. Stalo se, že ti ten komu ses svěřil, potom pomohl?

- a) ANO
- b) NE

11. Jestliže ti pomohl, napiš krátce, jak ti pomohl.

12. Který z účastníků šikanování by podle tvého názoru měl z kolektivu nebo z výchovného ústavu odejít, šikanující agresor a nebo oběť?

- a) agresor (ten, který utočí)
- b) oběť (ten, kdo je napaden)

Napiš, proč si to myslíš

13. a) Znáš možnost, jak zabránit šikanování v kolektivu nebo ve výchovném ústavu?

b) Napiš, jaká je to možnost.

14) Je šikana problém celého kolektivu nebo je to problém pouze šikanujících agresorů a jejich obětí?

(Kolář, 2001, s. 221,224, 225, otázky 2,3,4,5,6,7,8,9,10))

Děkuji za spolupráci

Řízený rozhovor

Účelem této metody je zjistit, jak jsou rodiče informováni o přítomnosti šikany mezi dětmi, o prevenci šikanování na školách a o možnostech nápravy.

Rozhovor je anonymní, odpovědi jsou anonymní! Informace slouží pro soukromé účely, k vypracování diplomové práci. Pokud možno odpovídejte, prosím, pravdivě.

věk dotazovaného _____ pohlaví _____
vzdělání _____

1. Zvládnete popsat, co si představujete pod pojmem slova šikana?

2. Zmínili se vám někteří vaši známí z vašeho blízkého okolí o výskytu šikany ve školách?

a) ANO

b) NE

3. Jak byste reagovali, jestliže se Vaše dítě stane obětí šikany, koho budete kontaktovat jako prvního?

- a) na rodiče útočníků
- b) na školu
- c) na policii
- d) na linku důvěry
- e) na přátele
- f) na lékaře
- g) nevyhledám pomoc
- h) nevím
- i) jiná možnost

4. a) Domníváte se, že šikana může mít vliv na chování šikanovaného dítěte?

- a) ANO   b) NE   c) NEVÍM

b) Jestliže bude mít vliv na chování šikanovaného dítěte, jak se to projeví?

5. a) Domníváte se, že šikana může mít vliv na chování agresora?

- a) ANO   b) NE   c) NEVÍM

b) Jestliže bude mít vliv na chování agresorů, tak jak se to projeví?

6. Jestliže se v kolektivu vyskytne šikana, dá se to nazvat „problém celého kolektivu“ nebo je to problém pouze agresorů a jejich obětí?

7. a) Můžeme očekávat, že problému s agresivitou v kolektivu pomůže odchod účastníka šikany ze třídy nebo ze školy. Který z nich si myslíte, by měl kolektiv opustit?

- a) oběť
b) agresor
c) nevím

b) Z jakého důvodu by měl účastník šikany opustit kolektiv?

8. Myslíte si, že lze šikaně předejít?

a) ANO   Jakým způsobem?

b) NE   Proč nelze šikaně podle vašeho názoru předcházet?

c) NEVÍM

b) Jaké si myslíte, že existují možnosti, abychom mohli předcházet šikaně?

Poděkování za spolupráci

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

- Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.
- Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

**Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně,
neboj se a přijď ke mně, pomohu ti!**

Jmenuji se:

Najdeš mne:

Co to je šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci, násilím ubližují nebo ponižují a urážejí slabší žáky, kteří nemohou uniknout a neumí se bránit.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi spolužáky, v kterých převládá bezohlednost a násilí.

Nenech si od nikoho ubližovat!

- Svěř se svým rodině.
- Oznam to řediteli školy, vychovateli nebo učiteli.
- Obrat' se na výchovného poradce. Může ti nelépe pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.
- Pověz to svým kamarádům, podpoří tě.
- V případě, že nenajdeš odvahu se někomu svěřit, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 0800 155555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

Jak ochránit své dítě před šikanou?

Co to je šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci, násilím ubližují nebo ponižují a urážejí slabší žáky, kteří nemohou uniknout a neumí se bránit.

Následky šikanování

Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. Oběti mohou následky šikanování na těle i duši nést po celý svůj život.

Jaké signály u svého dítěte sledovat?

- dítě je zaražené, smutné, špatně usíná, nemá kamarády
- často ho bolí hlava, břicho,
- dochází k výraznému zhoršení prospěchu
- chodí ze školy oklikami, mívá zničené věci, je hladové, i když mělo svačinu
- ztrácí z nepochopitelných důvodů peníze
- má sebevražedné sklony

Jak pomoci svému dítěti?

- Pokud se vám dítě svěří, věřte mu a ujistěte ho svou podporou.
- Zaznamenejte si přesně kdy, kde a kým k šikanování dochází.
- Jde-li o závažné fyzické ubližování, pak druhý den neposílejte dítě do školy a okamžitě informujte TU, případně ředitele školy, výchovného poradce.
- Je-li dítě zraněno, potom navštivte lékaře.
- Školu informujte v každém případě opakovaného ubližování vašemu dítěti, sjednejte si schůzku a dohodněte další postup.

Koho kontaktovat?

- Svěřte se řediteli školy.
  - Obraťte se na pedagogicko – psychologickou poradnu (tel. číslo 482 710 517)
  - Občanské sdružení proti šikaně.
(informace na: <http://sweb.cz/sikana.os>)
- (Kolář, 2001, s. 229,231)

6 Seznam použitých informačních zdrojů

1. Kolář, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Portál, Praha 1997. ISBN: 80–7178-123–1
2. Kolář, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 2. vyd. Nakladatelství Portál Praha 2001. ISBN 80–7367-014–3
3. Matějček, Z. *Rodiče a děti*, 1.vyd. Avinceum, zdravotnické nakladatelství, n.p. Praha 1, 1986
4. Moussová, Z. H. *Úvod do speciálního poradenství*. Technická universita v Liberci 2002. ISBN 80–7083-659–8
5. Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1.vyd. nakladatelství Portál Praha 1995. ISBN 80–7178-049–9
6. Stejskal, přednáška, *Násilí ve výchově*
7. Švingalová, D. *Teorie a praxe případové práce ve speciální pedagogice*. Technická universita v Liberci 2004. ISBN 80–7083-819–1
8. Tomická, přednáška, *Základy výchovného poradenství*
9. Vágnerová, M. *Psychologie problémových dětí a mládeže*. 1.vyd. Technická universita v Liberci 2000. ISBN 80–7083-378–5
10. Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.vyd. Nakladatelství Portál Praha 2004. ISBN 80–7178-802–3
11. Vágnerová, M. *Úvod do vývojové psychopatologie IV*. 1.vyd. Technická universita v Liberci 2003 ISBN 80–7083-766–7
12. *Výchovné záznamy*
13. <http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana>
14. <http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>
15. http://www.detskaprava.cz/deti/deti_a_jejich_prava_sikana.htm
16. <http://www.volny.cz/vudds-chrastava/>
17. <http://www.volny.cz/vudds-chrastava/05.htm>

18. <http://sikana.i-extra.net/rubrika/poruchy-chovani/>
19. <http://www.sikana.org/>
20. <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4886>
21. <http://www.primarniprevence.cz/index.php?p=2&sess=&disp=texty&offset=171&list=171&shw=100248>
22. <http://www.primarniprevence.cz/index.php?p=2&sess=&disp=texty&offset=171&list=171&shw=100247>
23. http://www.skolspec.cz/dokumenty/janouskova/reseni_sikany.pdf
24. <http://www.vuppraha.cz/clanek/142>
25. http://www.ped.muni.cz/wtech/elearning/Pedag_diagnostika.pdf
26. <http://www.dotaznik-online.cz/>
27. http://www.ped.muni.cz/wpsy/stud_materialy/koh_dotaznik.htm
28. <http://ireferaty.lidovky.cz/304/4105/Metody-empirickeho-zkoumani>